

Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ
ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΝΗΜΕΙΩΝ:
ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΡΤΙ ΣΤΗΝ
ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ

Θεατρὸν Ἡρώδου Ἀγτικού

Θεατρὸν Διονυσίου

100

ΔΙΟΝ. ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ

ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

ΝΑΟΣ ΟΛΥΜΠΙΟΥ ΔΙΟΣ

ΖΑΠΕΙΟΝ

ΛΕΩΦ. ΟΛΓΑΣ

ΕΓΥ

ΚΑΒΑΛΟΤΤΙ

ΧΑΤΣΗΚΡΗΤΟΥ

ΛΕΩΦ. ΣΥΓΓΡΟΥ

ΚΑΛΛΙΡΡΟΗΣ

ΠΑΡΓΑΡΕΙΑ

ΠΑΙΔΙΚΗ ΧΕΡΣ

ΒΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΙΜΟΛΕΟΝΤΟΣ

ΑΝΑΓΥΡΕΩΣ

Αγ. Θεοδοσίου

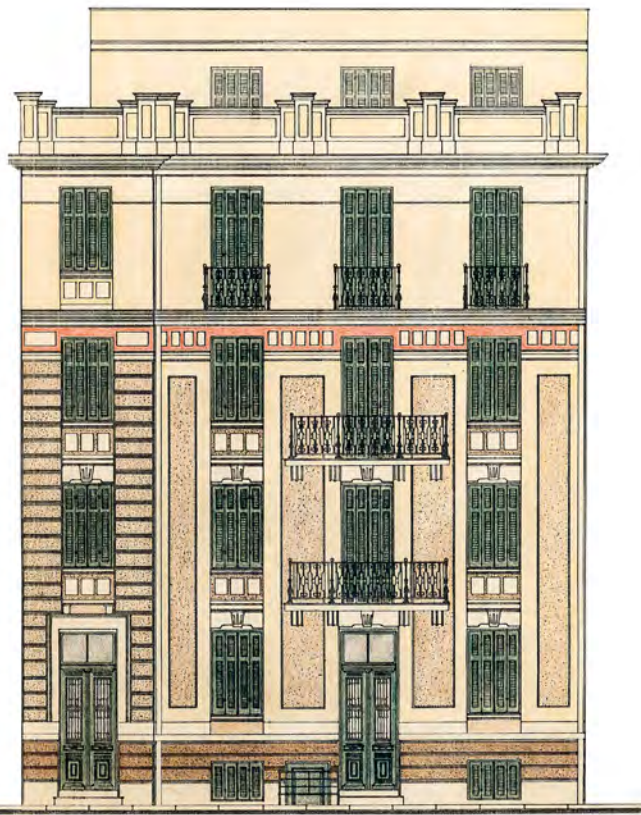
1977

ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

2021

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΣΤΕΓΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΡΕΙΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΕΡΟΥΣΗ

ΕΙΚ. 1

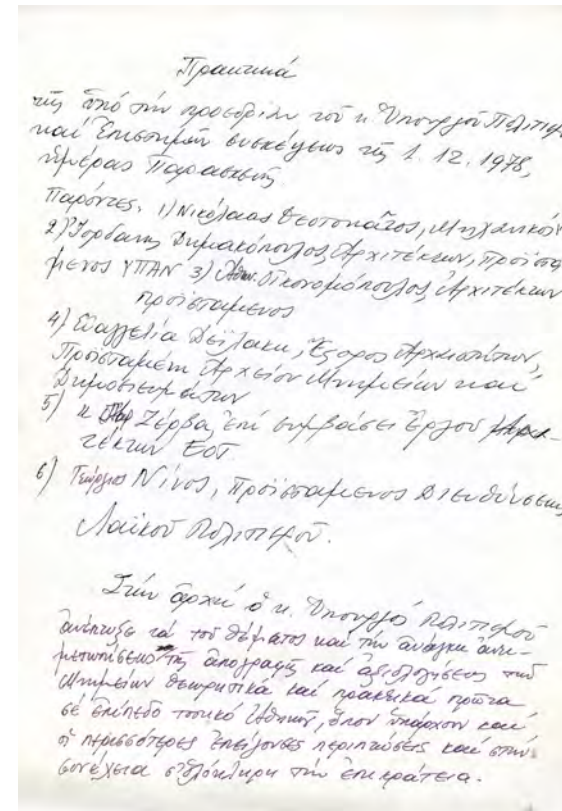
- ΕΙΚ. 1 Σχέδιο του κτηρίου της ΔΔΕΑΜ, Ασωμάτων 11.
ΕΙΚ. 2 Πρακτικό της Ομάδας Εργασίας, 1978.

ΠΡΩΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΜΟΔΙΑΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΠΟ

Η Αρχαιολογική Υπηρεσία από την ίδρυσή της (1833) είναι λογικό ότι έχει δημιουργήσει ένα πλούσιο αρχείο εγγράφων, σχεδίων και φωτογραφιών, τα οποία αποτελούν πολυτιμώτατα τεκμήρια όχι μόνον για την αρχαιολογική, αλλά και για την ιστορική έρευνα. Η έρευνα και η επιστημονική εκμετάλλευση αυτού του πλουσίου υλικού παρέμενε για δεκαετίες desideratum των αρχαιολογούντων στην Ελλάδα καθώς, λόγω των διαδοχικών αλλαγών και «μετακομίσεων» της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, για πολλά έτη παρέμενε απρόσιτο στους μελετητές.

Για να αναφερθούμε μόνο στις «μετακομίσεις» στα νεώτερα χρόνια, το 1958 η Αρχαιολογική Υπηρεσία με την υπαγωγή της στο Υπουργείο Προεδρίας της Κυβερνήσεως μεταφέρθηκε στα προσκτίσματα του Βυζαντινού Μουσείου (εκεί όπου βρίσκεται σήμερα το Πολεμικό Μουσείο). Το 1971 με την ίδρυση του Υπουργείου Πολιτισμού μεταφέρθηκε στην Οδό Αριστείδου 12, ενώ το παλιό αρχείο της στα υπόγεια του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (ΕΑΜ).

ΕΙΚ. 2

Με το ΠΔ 941/1977, δηλαδή τον πρώτο μετά την δικτατορία Οργανισμό του ΥΠΠΟ δημιουργείται η Διεύθυνση Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων (ΔΑΜΔ), η οποία θα έχει ως έργο «την συλλογή και αρχαιακή φύλαξη προς επιστημονική μελέτη παντός στοιχείου αφορώντος εις τα μνημεία προϊστορικών και κλασικών αρχαιοτήτων και εις τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία, την τήρησι του αρχείου της Γενικής Δ/νσεως Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως και την σύνταξι του γενικού ευρετηρίου των ανωτέρω», καθώς και την έκδοση δημοσιευμάτων σχετικών με τις αρχαιότητες και τα μνημεία.

Η Διεύθυνση στεγάζεται αρχικά σε γραφεία της πλατείας Καρύτση 10, η πρώτη προϊσταμένη είναι η Ευαγγελία Δειλάκη και οι χώροι των γραφείων αυτών, όπως είναι φυσικό, δεν επαρκούν για να φιλοξενήσουν αρχεία. Από αναφορά της Δειλάκη (βρίσκεται στο αρχείο της που έχει παραδοθεί στη ΔΔΕΑΜ) μαθαίνουμε ότι την 1-12-1978 έγινε σύσκεψη υπό την προεδρία του Υπουργού

ΕΙΚ. 3

ΕΙΚ. 4

Πολιτισμού Δημητρίου Νιάνια, όπου αποφασίστηκε η συγκρότηση επιτροπής ή ομάδας εργασίας και διαπιστώθηκε η ύπαρξη αρχείων δι-εσπαρμένων σε διάφορες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ και σε άλλους φορείς, όπως ενδεικτικά το αρχείο Νεωτέρων Μνημείων της Κάντως Φατούρου-Ησυχάκη, που βρίσκεται εν μέρει στη Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού και εν μέρει στο ΕΑΜ, το αρχείο του καθηγητή Χαράλαμπου Μπούρα στο ΕΜΠ και στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σε υπηρεσίες του Υπουργείου Εσωτερικών και του Υπουργείου Δημοσίων Έργων ή στο Μουσείο Μπενάκη. Από την αναφορά αυτή συνάγεται ότι η προσπάθεια του Υπουργείου ήταν στην κατεύθυνση περισσότερο της συλλογής στοιχείων για τα νεώτερα μνημεία και τους παραδοσιακούς οικισμούς, που σύμφωνα με μια καταγραφή ανέρχονται σε 11690, «που στις λεπτομέρειές τους περιλαμβάνουν και διατηρητέα μνημεία» και από αυτούς 2437 έχουν ήδη κριθεί παραδοσιακοί και ότι «πλήρες αρχείο αυτών των οικισμών σε δελτία υπάρχει στο Υπουργείο Εσωτερικών». Μία ημέρα μετά στις 2-12-1978 υπογράφεται η σύσταση της ομάδας εργασίας από τον Υπουργό που περιλαμβάνει υπαλλήλους του Υπουργείου διαφόρων ειδικοτήτων, ανάμεσά τους και το νεαρό τότε επιμελητή βυζαντινών αρχαιοτήτων Ισίδωρο Κακούρη.

Σε υπόμνημα της 16^{ης}-3-1078 η Δεϊλάκη αναφέρεται σε διάφορα προβλήματα, όπως η στελέχωση της Υπηρεσίας και φυσικά στην άμεση ανάγκη ανεύρεσης χώρου στέγασης των αρχείων που για να οργανωθεί και λειτουργήσει ορθά χρειάζεται χώρους για φωτογραφικό και σχεδιαστικό υλικό, εγκαταστάσεις μηχανογραφικής επεξεργασίας, χώρους εργασίας, βιβλιοθήκη κλπ. Σαν κατάλληλη λύση προτείνεται η διαμόρφωση ενός από τα ανήκοντα στη Υπηρεσία οικοδομήματα ή αλλού, ώστε να υπάρξουν μόνιμες εγκαταστάσεις. Αναφέρει δε ότι τα αρχεία φυλάσσονται σε κακές συνθήκες στα υπόγεια του ΕΑΜ, σε μια αίθουσα ανεπαρκή που έχει κοινή είσοδο με τις αποθήκες των αγγείων και ως εκ τούτου είναι αδύνατη η εργασία εκεί, έστω και αν διατεθεί αμέσως προσωπικό.

ΕΙΚ. 3 Ευαγγελία Δεϊλάκη και Τέτη Χατζηνικολάου, 1978.

ΕΙΚ. 4 Η ομάδα της καταγραφής, μεταξύ τους ο Ορέστης Βαβατσιούλας.

ΕΙΚ. 5 Η έδρα της ΔΔΕΑΜ στην οδό Ασωμάτων 11 σήμερα.

Στις 8-10-1981 παραδόθηκε το ανενεργό αρχείο της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως (ΓΔΔΑ) του Υπουργείου Προεδρίας για φύλαξη στην Αρχαιολογική Εταιρεία και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Με βάση το πρωτόκολλο παράδοσης και παραλαβής παραχωρήθηκαν «προς φύλαξιν επί παρακαταθήκη» 273 ή 277 χάρτινα κιβώτια και φάκελοι.

Στις 26-6-1988 πραγματοποιήθηκε η πρώτη αυτοψία εκ μέρους της ΔΑΜΔ στο ανενεργό αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, που βρισκόταν σε υπόγειους χώρους και σε διαδρόμους του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Βρέθηκαν και ταυτίστηκαν 160 από τα 273/277 αρχικά κιβώτια μέσα σε τρεις ξύλινες ντουλάπες. Στην αναφορά της αυτοψίας περιγράφεται ότι τα κουτιά ήταν σε άσχημες συνθήκες διατήρησης, σε μερικές περιπτώσεις εντελώς διαλυμένα, οι ενδείξεις σβησμένες και το υλικό διασκορπισμένο. Οι ντουλάπες ήταν σε διάδρομο από τον οποίο περνούσε όλο το προσωπικό του μουσείου και γειτνίαζε με το ξυλουργείο και άλλα εργαστήρια. Το Νοέμβριο του 1988 πραγματοποιείται ένα πρώτος σωστός εγκιβωτισμός μέρους του υλικού στο ΕΑΜ.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΤΟ ΚΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΑΣΩΜΑΤΩΝ 11

Η δεύτερη παράλληλη ιστορία έχει σχέση με το κτήριο της οδού Ασωμάτων 11, όπου σήμερα βρίσκονται τα γραφεία διοίκησης της ΔΔΕΑΜ και όπου μεταφέρονται για πρώτη φορά τα αρχεία που φυλάσσονταν στο ΕΑΜ.

Με τις πράξεις 31/8-11-1972 και 40/7-11-1972 είχε κηρυχθεί απαλλοτριωτέο για δημόσια ωφέλεια και αρχαιολογικούς σκοπούς ένα σύνολο αστικών ακινήτων τα οποία βρίσκονταν στα Οικοδομικά Τετράγωνα (Ο.Τ) 1370, 1412, 1397, 1397^α και 1397^β και είχαν συνολικό εμβαδό 14.832,00 τ.μ. όπως φαίνεται στο Κτηματολογικό Διάγραμμα της Τοπογραφικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Συγκοινωνίας. Στο Ο.Τ. 1412 περιλαμβάνεται και το ακίνητο της Αγίων Ασωμάτων 11, πρώην ιδιοκτησίας Τσιλιμίκρα Ιωάννη του Παναγιώτη, συνολικού εμβαδού 843.9 τ.μ.

Η αναγκαστική απαλλοτρίωση κηρύσσεται στο ΦΕΚ 40/Δ/12-02-1973, και η μεταγραφή της κήρυξης απαλλοτρίωσης γίνεται στο Υποθηκοφυλακείο Αθηνών (Τόμος 2965, α/α 372, 30-09-1977) οπότε και το κτήριο περιέρχεται οριστικά στην ιδιοκτησία του Δημοσίου και του ΥΠΠΟ. Η ακριβής ημερομηνία κατασκευής του προσδιορίζεται επακριβώς από τον τελευταίο ιδιοκτήτη στο 1927-28, όπως προκύπτει από δικαστικό έγγραφο που εντοπίστηκε στο φάκελο της απαλλοτρίωσης. Την

ΕΙΚ. 5

ΕΙΚ. 6

εποχή της συντέλεσης της απαλλοτρίωσης προκύπτει επίσης, (πάλι κατά δήλωση του τ. ιδιοκτήτη) πως το κτήριο πλέον κατοικούνταν μόνο μερικώς και γενικά ήταν σε κακή κατάσταση διατήρησης, παρουσιάζοντας πολλές φθορές.

Οι απαλλοτριώσεις του 1972 έχουν ως κύριο σκοπό την κατεδάφιση των ακινήτων και τη διενέργεια ανασκαφών, την επέκταση ή διεύρυνση κάποιων αρχαιολογικών χώρων, όπως του Κεραμεικού.

Οι εποχές όμως αλλάζουν, όπως και οι προτεραιότητες, καθώς πολλά από τα κτίρια που είχε αποφασιστεί αρχικά να κατεδαφιστούν κρίνονται διατηρητέα και διασώζονται. Έτσι σε έκθεση αυτοψίας του 1993 της Διεύθυνσης Πολιτιστικών Κτιρίων και Αναστηλώσεως Νεωτέρων Μνημείων αναφέρεται, ότι το ακίνητο της Ασωμάτων 11 ανήκει στην ιδιοκτησία του ΥΠΠΟΑ ήδη από το 1977 και περιγράφεται ως τετραώροφο με υπόγειο στην όψη και 5ο όροφο σε εσοχή, ότι η κατασκευή είναι μικτή, δηλαδή φέρουσα τοιχοποιία από λιθοδομή και οπλισμένο

ΕΙΚ. 6 Το κτήριο της οδού Ασωμάτων πριν την αποκατάστασή του.

ΕΙΚ. 7 Κτήριο στη συμβολή των οδών Λεβιδίου 16 και Αργυροπούλου (Κηφισιά). Φωτογραφικό Αρχείο (1978).

ΕΙΚ. 7

σκυρόδεμα στο κλιμακοστάσιο και στα δάπεδα. Περιγράφεται επίσης η κάτοψή του ως χαρακτηριστική πολυγωνική με παράγωνους χώρους στο εσωτερικό και η πρόσοψή του ως πολύ ενδιαφέρουσα που περιέχει νεοκλασσικά μορφολογικά στοιχεία χωρίς συμμετρία στα κουφώματα.

Το ΥΠΠΟ στη συνέχεια, κατόπιν της ομόφωνης γνωμοδότησης του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων εκδίδει

την Υπουργική Απόφαση με την οποία χαρακτηρίζει το κτήριο της Αγ. Ασωμάτων 11 ως έργο τέχνης, διότι είναι ένα από τα πρώτα πολυώροφα κτίρια της Ελλάδας, με αξιόλογα νεοκλασσικά στοιχεία στην όψη (ΦΕΚ 254/Β/8-4-1994).

Για να αποκτήσουμε μια εικόνα για την εποχή που κτίζεται το κτήριο μπορούμε να πούμε ότι η δεκαετία του 1920 χαρακτηρίζεται από τις τεχνικές προόδους της εποχής καθώς αμέσως μετά τους Βαλκανικούς πολέμους εισάγεται στην οικοδομική το μπετόν αρμέ, το οποίο έμελλε στην εξέλιξή του να επηρεάσει ολόκληρη την κτιριολογική υπόσταση των οικοδομών. Σύμφωνα με τον καθηγητή Κώστα Μπίρη και το κλασσικό πια βιβλίο του « Αι Αθήναι από του 19^{ου} εις τον 20^{ον} αιώνα» κατά την πρώτη δεκαετία από της εφαρμογής του απλώς αντικατέστησε τα ξύλινα και τα θολωτά πατώματα χωρίς να μεταβάλλει κατά τα άλλα τους τρόπους δομής των κτιρίων και πάντως επέτρεψε έκτοτε την κατασκευή μεγάλων ανοιγμάτων και πολυώροφων κτιρίων. Με καθαυτό σκελετό μπετόν αρμέ κτίζονται από το 1916 έως το 1920 οι κινηματογράφοι «Εσπερος» και «Αττικόν», καθώς και το ξενοδοχείο Ίλιον Παλλάς στη γωνία Σταδίου και Κολοκοτρώνη. Μεταξύ άλλων κτιρίων κτίζονται τότε πολλές πολυκατοικίες για εύπορους ενοικιαστές με μεγάλα και πολυτελή στην εμφάνιση διαμερίσματα, όπως το μέγαρο Ησαΐα στη γωνία Πατησίων και Ιουλιανού από τον αρχιτέκτονα Παν. Ζίζηλα το 1923. Η συρροή εξάλλου μεγάλου αριθμού προσφύγων και ανταλλαξίμων μετά την Μικρασιατική καταστροφή επέδρασε, όπως ήταν φυσικό, πολύ στην υφή της Αθηναϊκής κοινωνίας. Χαρακτηριστικό της νέας εποχής είναι ότι παύει ο πλούτος να εντοπίζεται στα χέρια λίγων και η τύχη αναδεικνύει πλήθος νέων πλουσίων στην τάξη των οποίων περιήλθε βαθμιαία η οικονομική ζωή του τόπου. Η δραστηριότητα που αναπτύχθηκε τότε στην Αθήνα άσκησε έλξη στην επαρχία

ΕΙΚ. 8

απαιτούνταν κατά την έκδοση της άδειας στατικοί υπολογισμοί, υπογεγραμμένοι από διπλωματούχο αρχιτέκτονα ή μηχανικό, οπότε θεωρούμε ότι μια τέτοια περίπτωση ήταν και η ανέγερση του κτηρίου της Ασωμάτων 11.

Η ΔΑΜΔ μετά από το αρχικό πρόγραμμα καταγραφών κτηρίων στην περιοχή της πρωτεύουσας το 1978, δεν είχε να επιδείξει για πολλά χρόνια παρά ατελέσφορες προσπάθειες να εισηγείται σε διαδοχικές πολιτικές ηγεσίες για τη σημασία του έργου που είχε να επιτελέσει και για την ανάγκη ενίσχυσής του.

Σημαντικός σταθμός στην μετέπειτα πορεία της ΔΔΕΑΜ (όπως μετονομάστηκε η Διεύθυνση) υπήρξε η επισκευή από το ΥΠΠΟΑ τη δεκαετία του 1990, όταν προϊστάμενος έχει αναλάβει ο Πάντος Πάντος, του διατηρητέου πλέον κτηρίου της Ασωμάτων 11 προκειμένου να αποκτήσει η Δ/ση μια αξιοπρεπή στέγη.

Στο διάστημα 1994-1996 εκτελούνται στο κτήριο εκτεταμένες ηλεκτρομηχανολογικές και οικοδομικές εργασίες αποκατάστασης του κτηρίου με στόχο κατόπιν της περάτωσης ένα τμήμα του να χρησιμοποιηθεί ως «Μουσείο Μητέρας». Σύμφωνα με προφορική ενημέρωση από τη συνάδελφο Τέτη Χατζηνικολάου και όπως προκύπτει από κάποια τηλεοπτική εκπομπή του 1993 αναρτημένη στο διαδίκτυο το «Μουσείο Μητέρας» ήταν όραμα ενός σημαντικού παιδοχειρουργού του Χρίστου Οικονομόπουλου, ο οποίος είχε καταρτίσει μια σημαντική συλλογή αντικειμένων λαϊκής κυρίως τέχνης που αφορούσαν το παιδί και τη μητέρα, αλλά κατείχε και πλούσιο χειρόγραφο υλικό σχετικά με

ΕΙΚ. 8 Κτήριο στην οδό Σπυριδωνος Τρικούπη 52. Φωτογραφικό Αρχείο (1978).

ΕΙΚ. 9 Κάτοψη ορόφου του κτηρίου της οδού Ασωμάτων 11.

προκάλεσε έντονο ρεύμα αστυφιλίας και αντίστοιχα ζήτηση στέγης στην πρωτεύουσα. Η κρατική αρχή για να παράσχει μέσα βιοπορισμού σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό κατοίκων χορήγησε αθρόες άδειες άσκησης του επαγγέλματος του αρχιτέκτονα σε τεχνίτες, εργοδηγούς, εργολάβους ακόμα και σε πρόσωπα τελείως άσχετα, οι οποίοι χάριν εντυπώσεως ονομάστηκαν από το Υπουργείο «εμπειροτέχναι». Μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες γινόταν χρήση μπετόν αρμέ

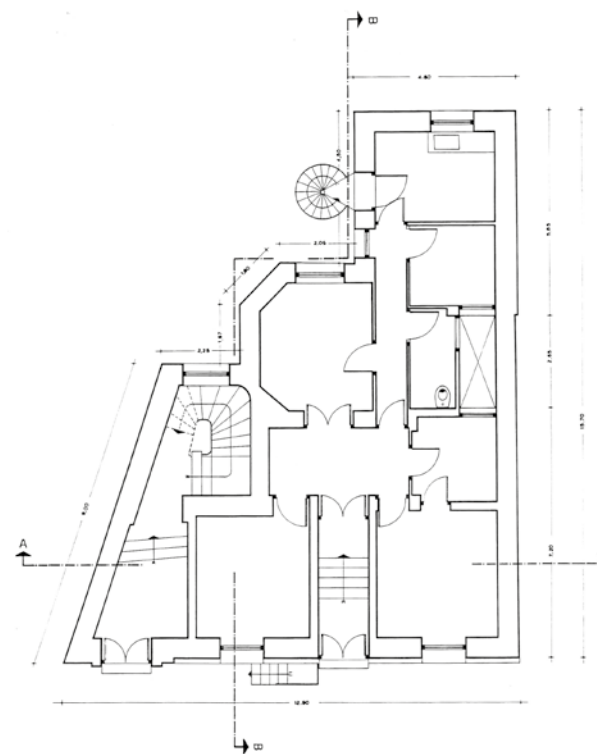
τη δημόδη ή λαϊκή ιατρική της μητέρας που είχε καταρτίσει από συνεντεύξεις που έπαιρνε ο ίδιος από ηλικιωμένες γυναίκες και ο οποίος αναζητούσε εναγωνίως από τους τότε ιθύνοντες του ΥΠΠΟ στέγη για τη συλλογή του. Από αυτή την εκπομπή προκύπτει ότι το 1993 είχε παρθεί ήδη απόφαση από το ΥΠΠΟ για την χρήση του κτηρίου από τη ΔΔΕΑΜ, γιατί ο Οικονομόπουλος μιλά για επικείμενη ίδρυση του μουσείου του στην Αδριανού 96, δηλαδή στην οικία Μπενιζέλων που μόλις πρόσφατα αναστηλώθηκε, έγινε επισκέψιμη και φυσικά έχει άλλη χρήση.

Η ΔΔΕΑΜ μεταστεγάζεται από τα γραφεία της Πλατείας Καρύτση στο κτήριο της οδού Αγίων Ασωμάτων 11 στα τέλη του 1996, ενώ η οριστική παραλαβή του έργου γίνεται το 1998. Τα καινούργια γραφεία και οι μεγάλοι χώροι δίνουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν νέα προγράμματα και άλλες δραστηριότητες αλλά είναι αυτονόητο ότι το κτήριο δεν είναι κατάλληλο για τη στέγαση και φύλαξη ευαίσθητων αρχείων.

Σύμφωνα με τις εκθέσεις εργασιών συναδέλφων όπως του τότε προϊσταμένου Πάντου Πάντου, της Χριστίνας Μερκούρη, αλλά και πολλών άλλων, το 1997 μπορεί να θεωρηθεί ως η απαρχή της εκπλήρωσης του

χρόνιου αιτήματος της τακτοποίησης του ανενεργού αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, καθώς ολοκληρώθηκε η α' φάση ταξινόμησης του ανενεργού αρχείου του ΥΠΠΟ και των εποπτευόμενων φορέων (μετά το 1971), το οποίο είχε εγκιβωτιστεί από τη Διεύθυνση κατά τη μεταφορά της έδρας του ΥΠΠΟ από την Αριστείδου στη Μπουμπουλίνας και φυλάσσεται στον υπόγειο χώρο της Ασωμάτων 11. Το 1998 πάντως εξακολουθεί το παλιό αρχείο να βρίσκεται στα υπόγεια του ΕΑΜ, ενώ σε όλες τις αναφορές διαφαίνεται η προσπάθεια που έχει ξεκινήσει για την απόκτηση και επισκευή του κτηρίου της οδού Ψαρομηλίγκου.

Τον επόμενο χρόνο το 1999 πραγματοποιούνται τουλάχιστον έξι σταδιακές μεταφορές των κουτιών με τα αρχεία από τα υπόγεια του ΕΑΜ στο κτήριο της Ασωμάτων. Το ιστορικό αρχείο των ετών 1834-

ΕΙΚ. 9

ΕΙΚ. 10

1945 βρισκόταν σε σωρούς λυτών εγγράφων των οποίων η σειρά και η ακολουθία είχε διαταραχτεί. Έτσι παρελήφθη και έτσι καταγράφηκε με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η ανασύσταση της αρχικής του τάξης.

Ενώ λοιπόν πραγματοποιούνται μεταφορές και οι πρώτες τακτοποιήσεις του υλικού των αρχείων που βρισκόταν σε πολύ κακές συνθήκες φύλαξης στα υπόγεια του ΕΑΜ και ένα μεγάλο τμήμα του τοποθετείται στους ευρύχωρους χώρους των υπογείων της Ασωμάτων, συμβαίνει το 2000 η μεγάλη συμφορά, η βλάβη στις αποχετεύσεις του κτηρίου που προκαλείται από τα έργα της κατασκευής του Μετρό της Αθήνας. Το υπόγειο της Ασωμάτων πλημμυρίζει από νερά και τα χαρτόκουτα με τα αρχεία επιπλέουν μέσα σε αυτά. Ακολουθεί μια τιτάνια προσπάθεια διάσωσης των αρχείων από τους υπαλλήλους της ΔΔΕ-ΑΜ αλλά και άλλων Διευθύνσεων του ΥΠΠΟΑ και κυρίως από τη Διεύθυνση Συντήρησης, η οποία είχε υποστεί και αυτή πλήγμα, καθώς το κτήριο της Πειραιώς είχε σοβαρές βλάβες από το σεισμό του 1999. Πολλά κιβώτια μεταφέρονται στο παρακείμενο κτήριο του Συλλόγου Ελλήνων Αρχαιολόγων, άλλα μεταφέρονται στη Διεύθυνση Συντήρησης, ενώ συγχρόνως απλώνονται σχοινιά σε όλο το κτήριο της Ασωμάτων όπου στεγνώνουν απλωμένα με μανταλάκια χιλιάδες έγγραφα, σχέδια και φωτογραφίες.

ΕΙΚ. 10 Το κτήριο της οδού Ασωμάτων πριν την αποκατάστασή του.
ΕΙΚ. 11-13 Η πλημμύρα στα υπόγεια της οδού Ασωμάτων 11, 2000. Διακρίνονται η Χριστίνα Μερκούρη, η Αλεξάνδρα Αλεξανδρή και η Ντίνα Γαβριίου.

ΕΙΚ. 11-13

ΕΙΚ. 14

ΤΡΙΤΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ: ΤΟ ΚΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΚΟΥ, ΟΠΟΥ ΒΡΙΣΚΟΥΝ ΠΙΑ ΑΣΦΑΛΕΣ ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΤΑ ΠΟΛΥΠΑΘΑ ΑΡΧΕΙΑ

Με αυτή την ιστορία θα μεταφερθούμε ακόμα παλαιότερα καθώς μια ενδιαφέρουσα επιστολή που διασώζεται στα αρχεία έχει ημερομηνία 24 Νοεμβρίου 1933. Με αυτήν ο Αναστάσιος Σαββόπουλος, δικηγόρος, απευθύνεται στο Διευθυντή Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Παιδείας κύριο Γεώργιο Οικονόμου, ως εκπρόσωπος κατοίκων της οδού Ψαρρομηλίγκου. Ο ίδιος κατοικεί στον αρ. 17 της οδού και καταγγέλει ότι τα κτίρια αρ. 31 και 32, τα οποία αναφέρει ως «οικήματα αρχαιοτήτων εκ δωρεών» κατοικούνται επί 23ετία από «δήθεν πρόσφυγες εκ Βουλγαρίας και άλλους ετέρους ιδιώτας άνευ ουδενός δικαιώματος και μηδεμίαν έχοντας σχέσιν προς την αρχαιολογικήν υπηρεσίαν και όντες ούτε υπάλληλοι ούτε φύλακες των αρχαιοτήτων αλλά προστατευόμενοι υπό της Εφορείας Αρχαιοτήτων Αττικής οικοίσι δωρεάν ζημιούντες αφενός το Δημόσιον Ταμείον αφετέρου κινδυνεύοντες αυτήν ταύτην την ζωήν των δι ην μεθαύριον θα ζητώσι χιλιάδας αποζημιώσεων». Επισημαίνει στην επιστολή του ότι τα πλείστα των δωματίων σε αυτά τα κτίρια είναι ετοιμόρροπα και ότι για αυτό το θέμα γνωμάτευσε αρμόδιος μηχανικός του σχεδίου πόλεως ότι πρέπει άμεσα να εκκενωθούν για να «μη θρηνήσωμε και έτερα θύματα των στηλών του Ολυμπίου Διός»!! Οι κάτοικοι καταγγέλλουν εγκληματική αδιαφορία των αρμοδίων υπαλλήλων του αρχαιολογικού τμήματος «δια το Δημόσιον παρ ου δυστυχώς πληρώνονται», περιγράφουν την όλη κατάσταση ως σκάνδαλο και ικετεύουν τον Οικονόμου, ο οποίος μόλις είχε αναλάβει την Διεύθυνση Αρχαιοτήτων να διατάξει την εκκένωση των οικημάτων πριν αναγκασθούν να καταφύγουν «εις δημοσιογραφικόν αγώνα πράγμα το οποίον δεν επιθυμούν δια το γόητρον αυτής ταύτης της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας».

Η περιοχή της οδού Ψαρρομηλίγκου, η οποία γειτνιάζει πολύ πιο άμεσα με τον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού έχει διαφορετική όψη από την Ασωμάτων, καθώς οι απαλλοτριώσεις ή ανταλλαγές έχουν ξεκινήσει από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με αποτέλεσμα πολλά κτήρια να καταρρέουν ή να βρίσκονται υπό κατάληψιν τη δεκαετία του 1930. Από τα έγγραφα που διασώζονται στο αρχείο μπορεί κάποιος μελετητής να βρει πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία για την κοινωνική διαστρωμάτωση των κατοίκων αλλά και επαγγελματιών της περιοχής της Ψαρρομηλίγκου στις δεκαετίες 40 και 50, καθώς οι αναγκαστικές απαλλοτριώσεις του 1942, έχουν επακόλουθα που ταλαιπωρούν την Αρχαιολογική Υπηρεσία, αλλά και τους πολίτες για πολλά χρόνια. Από διάφορα έγγραφα προκύπτει π.χ. ότι κάποιιοι, των οποίων τα σπίτια κατεδαφίστηκαν από τους Γερμανούς, είχαν εγκατασταθεί σε ξύλινα παραπήγματα στην Ασωμάτων 29, ότι ζητούσαν από το Ελληνικό Κρά-

ΕΙΚ. 15

τος χρήματα καθώς η απαλλοτρίωση είχε γίνει «με πληθωρικές δραχμάς» και τα χρήματα αυτά ουδέποτε εισέπραξαν, ενώ το Δεκέμβριο του 1958 ζητούν από το Υπουργείο «να μην τους πετάξει μέσα στο χειμώνα» καθώς ούτε ο Γερμανός Αρχαιολόγος του Κεραμεικού χρειάζεται το οικόπεδο για ανασκαφές αλλά και για ανθρωπιστικούς λόγους καθώς πρόκειται για «ανέργους βιοπαλαιστές, βομβοπλήκτους, πυροπαθείς εκ του συμμοριτοπολέμου, γριάς και ανικάνους προς εργασίαν γυναίκας».

Η ΔΔΕΑΜ, ήδη από την μετακόμισή της στο κτήριο της Ασωμάτων, αναζητούσε κατάλληλο χώρο για την σωστή στέγαση και φύλαξη των αρχείων. Έχει εντοπιστεί το κτήριο στη Ψαρρομηλίγκου, το οποίο έχει απαλλοτριωθεί ήδη από το ΥΠΠΟ με τις εκτεταμένες απαλλοτριώσεις για αρχαιολογικούς σκοπούς του 1972-73 και θεωρείται κατάλληλο καθώς έχει μεγάλη ισόγεια επιφάνεια. Με τις άοκνες προσπάθειες του Πάντου Πάντου παραχωρήθηκε στη ΔΔΕΑΜ το 1993 με Υ. Α. που τροποποίησε παλαιότερη Υ.Α. με την οποία είχε παραχωρηθεί στην Εταιρεία Θεατρικών Συγγραφέων και η οποία εξακολουθεί να διατηρεί το παρακείμενο κτήριο Ψαρρομηλίγκου 24. Στο κτήριο βρισκόταν εγκατεστημένο το τυπογραφείο Στεργιάδου, με επαγγελματική δραστηριότητα ήδη προπολεμικά, και φυσικά δεν ήταν απλή η διαδικασία εξώσης, η οποία ολοκληρώθηκε μέσα στη δεκαετία του 1990.

Σύμφωνα με την μελέτη, η οποία εκπονήθηκε από την Υπηρεσία Πολιτιστικών Κτιρίων και Νεωτέρων Μνημείων με τις προδιαγραφές που δόθηκαν από τη ΔΔΕΑΜ, το κτήριο επί της οδού Ψαρρομηλίγκου 22, στον Κεραμεικό, παρουσιάζει τουλάχιστον δύο οικοδομικές φάσεις, η ακρι-

ΕΙΚ. 14-15 Το κτήριο στην οδό Ψαρρομηλίγκου 22 κατά τις εργασίες αποκατάστασης.

ΕΙΚ. 16

βής σειρά και έκταση των οποίων μπορεί να προσδιοριστεί δύσκολα. Σύμφωνα πάντα με τη μελέτη πρόκειται για κτίσμα, η πρώτη φάση του οποίου, πρέπει να χρονολογείται κατά την περίοδο βασιλείας του Όθωνος, όπου ίσως είχε τη χρήση στάβλων. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη μελέτη, έγινε οργάνωση των χώρων έτσι, ώστε να εξασφαλίζεται η καλύτερη λειτουργία του κτηρίου, σύμφωνα με το κτηριολογικό πρόγραμμα της Διεύθυνσης. Είναι φανερή η προσπάθεια να αποκατασταθεί με μορφή, τυπολογία και υλικά τέτοια, που να έχουν βάση και αναφορές στην προϋπάρχουσα και παρούσα δομή του, τηρώντας κατά το δυνατόν τις σύγχρονες αντιλήψεις λειτουργίας αναλόγων χώρων. Επίσης καταβλήθηκε προσπάθεια οι σχεδιαστικές αρχές που εφαρμόστηκαν στο εσωτερικό, και που ήταν αποτέλεσμα λειτουργικών κυρίως απαιτήσεων, να “αποκαλύπτονται” και να έρχονται σε αντιστοιχία με τα στοιχεία του “ανανεωμένου” εξωτερικού κελύφους, χωρίς αυτά να προσβάλουν και να αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία του υπάρχοντος.

Καθώς το κτήριο είχε υποστεί πλήθος μετασκευών κατά την διάρκεια των χρόνων, στην μελέτη προτάθηκαν εσωτερικές επεμβάσεις, οι οποίες αφ’ ενός εκλογικεύουν και ιεραρχούν το σύστημα οριζόντιας και κατακόρυφης κυκλοφορίας, εφ’ ετέρου εξασφαλίζουν τους απαιτούμενους χώρους για την εύρυθμη λειτουργία του Αρχείου και των χώρων υποστήριξης του (εργαστήρια, γραφεία, αποθήκες).

Η πλάκα ορόφου και τα υποστυλώματα οπλισμένου σκυροδέματος καθαιρέθηκαν. Το νέο πάτωμα του ορόφου στηρίζεται σε φέροντα οργανισμό από χαλύβδινες διατομές, παρουσιάζοντας μια σύγχρονη προσέγγιση εσωτερικού χώρου και με αυξημένη φέρουσα ικανότητα, λόγω

ΕΙΚ. 16 Εξωτερική όψη του κτηρίου της Ψαρομηλιγκού 22 πριν την αποκατάστασή του.

των μεγάλων φορτίων. Το κύριο Αρχαιοστάσιο του ισογείου και το δευτερεύον του ορόφου ενοποιούνται με τη δημιουργία δύο τετράγωνων οπών στο πάτωμα του ορόφου, για φυσικό φωτισμό του ισογείου και ανάμνηση της τυπολογίας του εσωτερικού αιθρίου, που είναι έκδηλη στην υπάρχουσα κατάσταση. Ο ενιαίος χώρος εξυπηρετεί και λόγους μηχανολογικούς καθώς τα αρχεία πρέπει να αποτελούν αυτόνομο πυροδιαμέρισμα, με συγκεκριμένη και ειδικών προδιαγραφών μέθοδο πυρόσβεσης. Αποτέλεσμα αυτής της απαίτησης είναι το κτήριο να διχοτομείται από ένα πυράντοχο υαλοπέτασμα, κάθετο στον άξονα του κτηρίου από το πάτωμα ισογείου, έως και το πέτωμα της στέγης, απομονώνοντας το χώρο των αρχαιοστασίων, χωρίς ταυτόχρονα να διακόπτεται η οπτική συνέχεια καθ’ όλο το μήκος του κτηρίου.

Το κτήριο της Ψαρομηλιγκού αποκαταστάθηκε στο διάστημα 2001-2008, ενώ η χρηματοδότηση ήταν από το ειδικό πρόγραμμα σεισμοπλήκτων Αττικής, καθώς είχε προηγηθεί ο σεισμός του 1999 και το ειδικό αυτό πρόγραμμα εξακολουθούσε να ισχύει και όλη τη δεκαετία του 2000. Στο αποκατεστημένο κυρίως κτήριο φιλοξενούνται στο ισόγειο η υποδοχή του κοινού, το γραφείο διοίκησης, το ταξινομητήριο, το κύριο αρχαιοστάσιο, ενώ στο βάθος, το φωτογραφικό εργαστήριο, η αποθήκη ειδών συσκευασίας και ένας χώρος με ελαφρές Η/Μ εγκαταστάσεις (τηλεφωνικό κέντρο, server υπολογιστών). Στον όροφο χωροθετούνται το αναγνωστήριο κοινού και το δευτερεύον αρχαιοστάσιο.

Τα εγκαίνια έγιναν το Νοέμβριο του 2008, όταν προϊσταμένη έχει αναλάβει η Μεταξία Τσιποπούλου, ενώ παράλληλα γίνονται οι μεταφορές των κιβωτίων των αρχείων από τα διάφορα σημεία αποθήκευσής τους για να ακολουθήσει η εργώδης προσπάθεια ταξινόμησής τους στο νέο τους «σπίτι». Η προσπάθεια αυτή συνεχίστηκε για πολλά χρόνια και όταν αναλαμβάνει ως προϊσταμένη η Έλενα Κουντούρη.

Η περάτωση του ειδικού αυτού κτηρίου - βάσει προδιαγραφών που ετέθησαν από την ίδια την Υπηρεσία ΔΔΕΑΜ - για το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην οδό Ψαρομηλιγκού 22, και η μεταφορά εδώ ολόκληρου του πολιτισμού αυτού αρχείου, άνοιξε μία νέα σελίδα για την συντήρησή του, αλλά και την μελέτη του περιεχομένου του. Πολλοί συνάδελφοι όλων των ειδικοτήτων μόνιμοι και συμβασιούχοι δούλεψαν για το σκοπό της διάσωσης των αρχείων και της ευπρεπούς στέγασής τους για να παραδοθούν στις μελλοντικές γενιές, κάποιων τα ονόματα ήδη αναφέρθηκαν, είναι όμως πολλοί περισσότεροι και τους αξίζει ένα μεγάλο ευχαριστώ.

Αθήναι 2 Δεκεμβρίου 1978

Αριθ. Πρωτ.
65020

Α.Κ.

-2-

Ταχ. Δ/ση : Αριστείδου 14
Πληροφορίες:
Τηλέφωνο :

A. K.

ΘΕΜΑ: "Συγκροτείται Ομάδα εργασίας
γιά τήν σύνταξη Μητρώου και
'Αρχείου Μνημείων τής 'Ελλάδος".

Α Π Ο Θ Α Σ Η

Έχοντας υπόψη:

- 1.-Τίς διατάξεις του Ν.400/76 "περί 'Υπουργικού Συμβουλίου και 'Υπουργείων".
- 2.-Τίς διατάξεις του άρθρου 2 του Ν.681/77 "περί συστάσεως θέσεων προσωπικού και άλλων τινών διατάξεων άφορωσών εις τό 'Υπουργείον Πολιτισμού και 'Επιστημών".
- 3.-Τίς διατάξεις τών άρθρων 12 και 20 του Π.Δ. 941/77 "Περί 'Οργανισμού του 'Υπουργείου Πολιτισμού και 'Επιστημών".
- 4.-Τήν ανάγκη συντονισμού τών σχετικών έργων για τήν επέλιγυσα καταγραφή, κωδικοποίηση και έπεξεργασία τών στοιχείων, πού άφορούν στα Μνημεία τής 'Ελλάδος, όλων τών εποχών.
- 5.-Τόν βαθμόν επέιγοντος τής εκτελέσεως τών άνωτέρω έργων.

Α π ο φ α σ ί ζ ο υ μ ε

Συγκροτούμε Ομάδα Έργασίας, παρ' έμοί άποτελουμένη από τούς κατωτέρω ύπαλλήλους:

- 1.-Νικόλαο Βεστοκάτο, Πολιτ. Μηχανικό, Κλάδου ΑΤ4 ΥΠΠΕ μέ 2ο βαθμό.
- 2.-Εύαγγελία Πρωτονοταρίου - Δεϊλάκη, Έφορο 'Αρχαιοτήτων Γ' Προΐσταμένη τής Διευθύνσεως 'Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων.
- 3.-'Αλίκη Δραγώνα - Λατσούδη, Έπιμελήτρια 'Αρχαιοτήτων Β'

- 4.-Ισ. Κακοβρη, Έπιμελήτη 'Αρχαιοτήτων Β'
- 5.-Αϊκατερίνη Μίκου - Καραχάλιου του Κλάδου ΑΤ1, ΥΠΠΕ μέ βαθμό 6ο
- 6.-Γεωργία Πολλάτου - Χαπίδη, 'Αρχ. Γραμματέα μέ βαθμό 7ο του ΤΑΠ, και
- 7.-Σπαθάρη 'Αλεξάνδρα, Σχεδιάστρια

"Έργο, τής Ομάδος είναι ή συλλογή του ύλικου για τήν σύνταξη του 'Αρχείου τών Μνημείων τής 'Ελλάδος όλων τών εποχών και για τήν συγκέντρωση, κωδικοποίηση, εκμετάλλευση και αξιοποίηση του ύφισταμένου και έγκατεσπαρμένου σε διάφορους τομείς, ύλικου. Για τόν συντονισμό τών έργων και τίς διοικητικές ενέργειες, έξουσιοδοτείται ή "Έφορος κ. Δεϊλάκη. Για ό,τι άφορα τόν τεχνικό τομέα έξουσιοδοτείται ό Πολιτ. Μηχανικός κ. Βεστοκάτος. Χρέη Γραμματέως τής Ομάδος θα εκτελεί ή κ. Πολλάτου - Χαπίδη.

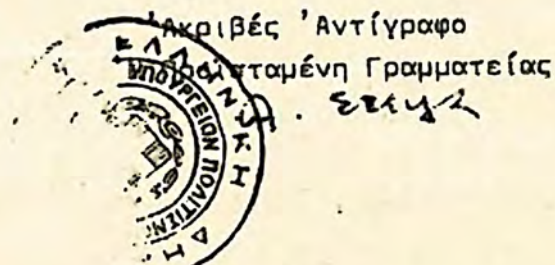
ΚΟΙΝ:

- 1.-Δ' Έφορεία Προϊστορικών και Κλασσικών 'Αρχ/των, Ναύπλιο
- 2.-5η Έφορεία Βυζαντινών 'Αρχ/των
- 3.-'Οριζομένους στην άπόφαση ύπαλλήλους

Έσωτερική διανομή

- 1.-Γραφεϊο κ. 'Υπουργού
- 2.-ΓΔΑΑ
- 3.-ΓΔΠΑ
- 4.-Δ.Δ.Κ (6 αντίτυπα)
- 5.-Δ.ΟΙΚ.
- 6.-Φ.Δ.

Ο 'Υπουργός
Δημήτριος Νιάνας

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ

ΜΑΡΙΑ-ΞΕΝΗ ΓΑΡΕΖΟΥ

ΕΙΚ. 1

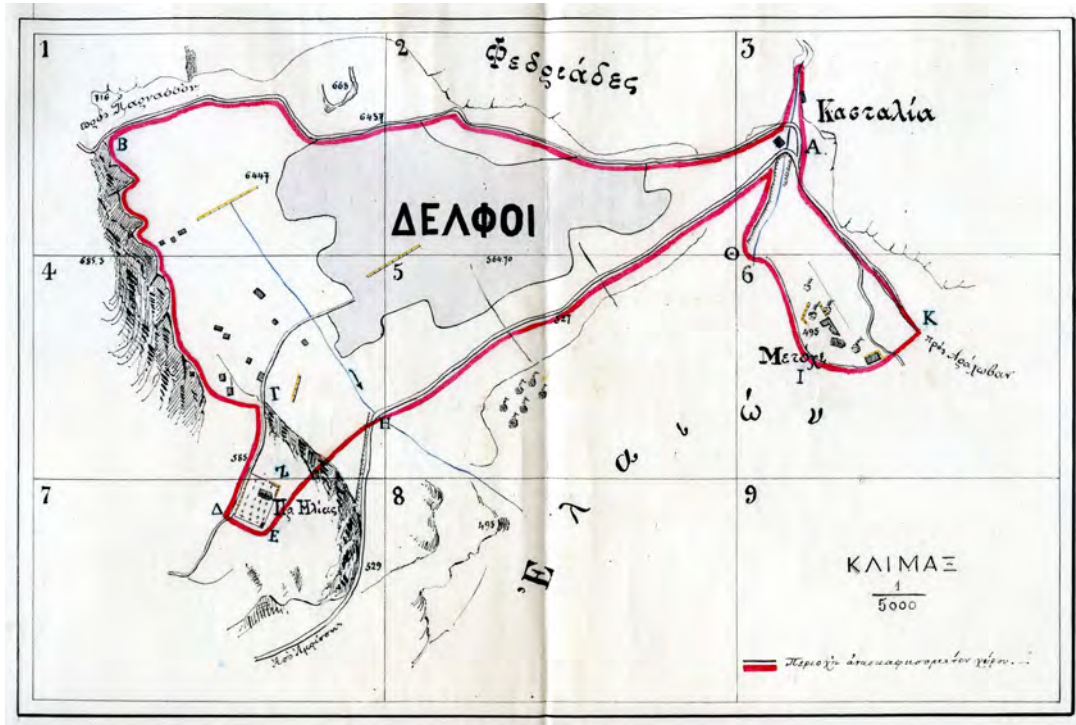
ΕΙΚ. 1 Ιδιόχειρος χάρτης Κέας με τα τοπωνύμια και μικροτοπωνύμια των εντοπισμένων αρχαιοτήτων, εκπονηθείς από τον Κωνσταντίνο Μάνθο (1860).

«Το πρόβλημα της απογραφής των μνημείων είναι τόσο θεμελιώδες, ώστε να μην είναι δυνατόν να θεωρηθεί υπηρεσία μνημείων με κανονική και σωστή λειτουργία χωρίς αυτή την υποδομή, που είναι η γνώση του υλικού της»¹. Με τα λόγια αυτά συνοψίζει τη σημασία, την αναγκαιότητα και τη σκοπιμότητα της συγκρότησης ενός κεντρικού Αρχείου Μνημείων της ελληνικής επικράτειας, η πρώτη προϊσταμένη της Διεύθυνσης, Ευαγγελία Δεϊλάκη, στο Έκτακτο Συνέδριο των Ελλήνων Αρχαιολόγων για τον Οργανισμό της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1984.

Πράγματι, στο πλαίσιο του Οργανισμού του 1977 (Π.Δ. 941/1977, ΦΕΚ 320/Α/17.10.1977) του νεότευκτου Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, με τον οποίο εκσυγχρονίζεται η αρμόδια για την προστασία των μνημείων Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Αναστήλωσης, συστήνεται Διεύθυνση Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων (εφεξής ΔΑΜΔ). Βασική μέριμνα του νομοθέτη αποτελεί αφενός η φύλαξη και προστασία του «ανεργού» Αρχείου της Υπηρεσίας, το οποίο έχει διπλό διοικητικό και επιστημονικό χαρακτήρα, αφετέρου η δημιουργία ενός ευρετηρίου ακινήτων μνημείων. Η νέα Υπηρεσία έχει ως αποστολή τη συγκέντρωση και ταξινόμηση των διάσπαρτων αρχείων, καθώς, όπως επισημαίνει σε υπηρεσιακό υπόμνημά της η Δεϊλάκη «λόγω του ειδικού αντικειμένου... δεν υπάρχουν χρονικά όρια για την αξία του Αρχείου, που είναι χρήσιμο για την ιστορία των μνημείων από της ιδρύσεως της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας μέχρι σήμερα. Μέσα από αυτό είναι δυνατόν να προέλθουν χρήσιμα στοιχεία, όχι μόνον για την Υπηρεσία ως προς την ιδιοκτησία της, τις παλιές απαλλοτριώσεις, τις επεμβάσεις, και τις συντηρήσεις ή καταστροφές αρχαίων, αλλά και για την ίδια την επιστήμη και την αρχαιολογική έρευνα»². Παράλληλα, κατά το αρχικό διάστημα, οι εργασίες πρωτογενούς καταγραφής και ευρετηρίασης επικεντρώνονται, όχι τυχαία, όπως θα εξηγήσουμε στη συνέχεια, στην απογραφή των νεότερων μνημείων στην Αθήνα, τον Πειραιά, καθώς και σε ευάριθμα σημαντικά οικιστικά σύνολα της περιφέρειας (βλ. παρακάτω, Α. Χατζηδημητρίου).

Στις αρμοδιότητες της νεοσύστατης Διεύθυνσης προστίθεται αυτή της έκδοσης αρχαιολογικών μελετών και δημοσιευμάτων για τη διάχυση της γνώσης στο κοινό- πιθανότατα κατά το υπόδειγμα του γαλλικού Inventaire Général des Monuments, το οποίο φαίνεται πως αποτέλεσε το ευρύτερο πρότυπο. Ως προς τη σημασία του τελευταίου και των αρχείων μνημείων εν γένει για τη λήψη ενημερωμένων αποφάσεων από τη Δημόσια Διοίκηση, αλλά και τις επιπτώσεις έλλειψης ενός τέτοιου εργαλείου στη χώρα μας μέχρι την πρόσφατη ολοκλήρωση του έργου του Αρχαιολογικού Κτηματολογίου, αξίζει να σημειωθεί ότι η αναδιοργάνωση του Γενικού Ευρετηρίου Μνημείων το 1964 με πρωτο-

1 Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη 1987, σ. 59.
2 Το από 16.3.1978 υπόμνημα, Φάκελος ΔΑΜΔ, ΙΑΑΑ.

ΕΙΚ. 2

βουλία δύο προσωπικοτήτων της γαλλικής διανόησης, του καθηγητή της ιστορίας της τέχνης André Chastel και του συγγραφέα και Υπουργού Πολιτισμού André Malraux, αποτέλεσε τμήμα του 4ου Πλάνου Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης της Γαλλικής Δημοκρατίας³. Την αναπτυξιακή διάσταση του Αρχείου, άλλωστε, αξιολόγησε και ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής, με προσωπική εντολή του οποίου ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 1978 η υλοποίηση του επείγοντος προγράμματος «απογραφής των Μνημείων της Ελλάδος και της κωδικοποίησής και αξιολογήσής του σχετικού υλικού, ώστε να είναι ευχερέστερη η έγκαιρη προστασία των μνημείων, η παροχή πληροφοριών και η ταχεία εξυπηρέτηση των πολιτών»⁴.

Μέχρι τότε, το έργο της καταγραφής των ακινήτων και κινητών μνημείων της επικράτειας επιτελούσαν οι Εφορείες Αρχαιοτήτων και τα Μουσεία. Όπως είναι γνωστό, οι περισυλλογές και καταγραφές αρχαιοτήτων συνδέονται εξαρχής με την οργανωμένη προσπάθεια του νεοπαγούς κράτους για την προστασία της «κληρονομιάς» του, τη συγκρότηση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, καθώς και την ίδρυση των πρώτων μουσείων. Οι καταγραφές και τα αρχεία οργανώνονται κατά βάση σε αποκεντρωμένο επίπεδο σε άμεση συνάρτηση με την αρχαιολογική έρευνα πεδίου και το έργο της προστασίας εν γένει. Η οργανωσιακή

ΕΙΚ. 2 Τοπογραφικό διάγραμμα του χωριού των Δελφών (1891). Με κόκκινη διαγράμμιση ο ανασκαπτός χώρος από τη Γαλλική Αρχαιολογική Σχολή.

δομή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, η παράλληλη λειτουργία μιας ξεχωριστής Διευθύνσεως Ανασθηλώσεως αλλά και οι διαδοχικές εθνικές περιπέτειες και η συνακόλουθη έλλειψη πόρων, είναι κάποιες από τις αιτίες της απουσίας ενός κεντρικού αρχείου μνημείων, σε αντίθεση με τα ειωθότα σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη, όπου τα αρχεία ακινήτων μνημείων, που έχουν τις ρίζες τους στην κουλτούρα του Διαφωτισμού, αποτελούν εδραιωμένη πρακτική ήδη από τον 19ο αι.⁵.

Όπως επίσης επισημαίνει ο Επίτιμος Διευθυντής του Εθνικού Αρχείου Μνημείων και θεμελιωτής του, Πάντος Πάντος, στην απουσία κεντρικού αρχείου μνημείων στη χώρα μας συνετέλεσε το γεγονός ότι τα χρονολογούμενα μέχρι το 1453 μ.Χ. ακίνητα μνημεία προστατεύονται αυτοδικαίως. Ως εκ τούτου, η απογραφή τους σε ένα επίσημο μητρώο δεν κρίθηκε επιτακτική, σε αντίθεση με τη συστηματική, κατά το δυνατόν, ευρετηρίαση των αρχαίων κινητών πολιτιστικών αγαθών που αποσκοπούσε στην πάταξη της αρχαιοκαπηλίας και στην αποτροπή της παράνομης διακίνησης⁶. Ο ίδιος συσχετίζει τις απαρχές του Εθνικού Αρχείου Μνημείων με την επέκταση της προστασίας κατά τον Μεσοπόλεμο στα παλαιότερα του 1830 «ιστορικά, καλλιτεχνικά μνημεία» και στις «εκκλησίες»⁷, καθώς και στις κηρύξεις «διατηρητέων αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων»⁸. Όπως δε σημειώνει «δια του καταλόγου έλυαν εκ των προτέρων οποιαδήποτε αμφισβήτησι περί της υπαγωγής ή μη ενός μνημείου ή έργου στις προστατευτικές διατάξεις του νόμου. Η χρησιμότης του καταλόγου ήταν προφανής, ιδίως στις περιπτώσεις ποινικών δικών». Έχει προηγηθεί η μέριμνα για την καταγραφή των ευρισκομένων σε μονές, εκκλησίες και άλλα δημόσια, δημοτικά και κοινοτικά ιδρύματα έργων Βυζαντινής και Μεσαιωνικής τέχνης, τα οποία περιέρχονται στην κατοχή του κράτους⁹. Μετά τον Πόλεμο, με τον Ν. 1469/1950 «Περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης, μεταγενέστερων του 1830» (ΦΕΚ 169/Α/7.8.1950), θεσπίζεται και στην Ελλάδα η προστασία των νεώτερων μνημείων. Η διαδικασία του χαρακτηρισμού διευρύνεται έτσι ώστε να συμπεριλάβει τα χρήζοντα ειδικής κρατικής προστασίας κινητά («ζωγραφικά, γλυπτικά, αρχιτεκτονικά έργα και έργα προηγμένης βιοτεχνίας ή αξιολόγου λαϊκής τέχνης») και ακίνητα μνημεία («καλλιτεχνικά και ιστορικά μνημεία και οικοδομήματα»), καθώς και τους ιστορικούς τόπους και τόπους φυσικού κάλλους. Η δημοσίευση στο ΦΕΚ λειτουργεί ως εργαλείο προστασίας.

Η χρονική διεύρυνση της προστασίας συμπίπτει με μια περίοδο αλματώδους οικονομικής ανάπτυξης στην καθημαγμένη από τους διαδοχικούς πολέμους χώρα, η οποία συνοδεύθηκε από τη συγκέντρωση των αγροτικών πληθυσμών στα αστικά κέντρα, την έντονη ανοικοδόμηση κυρίως μέσω της αντιπαροχής και τις δραματικές επιπτώσεις της

- 3 Chastel 1964, σ. 16-17. Το από 16.3.1978 υπόμνημα,
- 4 Ε. Δειλάκη και Ν.-Γ. Θεοτοκάτος, Γενικός Απολογισμός των δραστηριοτήτων που προγραμματίστηκαν και πραγματοποιήθηκαν κατά το έτος 1979 από την ομάδα εργασίας του Αρχείου Μνημείων της Ελλάδος, Φάκελος ΔΑΜΔ, ΙΑΑΑ.
- 5 Ενδεικτικά, Τσεχοσλοβακία (1846), Γερμανία (στα Länder από το 1860), Μ. Βρετανία (1904), Αυστρία (1907), Ολλανδία (1908), Ελβετία (1923).
- 6 Πάντος 2003, σ. 6.
- 7 Ν. 2447/1921, ΦΕΚ 169/Α/29.7.1920 «Περί τροποποίησης και συμπλήρωσης των νόμων ΓΨΛ και 479 'περί αρχαιολογικής υπηρεσίας'».
- 8 Β.Δ. 19.4.1921, ΦΕΚ 68/Α/1921 «Περί μεσαιωνικών ναών κηρυσσόμενων ως Βυζαντινών Μνημείων» και ΦΕΚ 279/Α/6.11.1924. Η πρόβλεψη ενσωματώθηκε στο άρθρο 52 του Ν.5351/1932 «Περί αρχαιοτήτων».
- 9 Ν. 401/1914 «Περί ιδρύσεως Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου», ΦΕΚ 347/Α/25.11.1914 και Ν. 2674/1921 «Περί κυρώσεως... και περί προστασίας των Βυζαντινών και Μεσαιωνικών έργων τέχνης», ΦΕΚ 146/Α/18.8.1921.

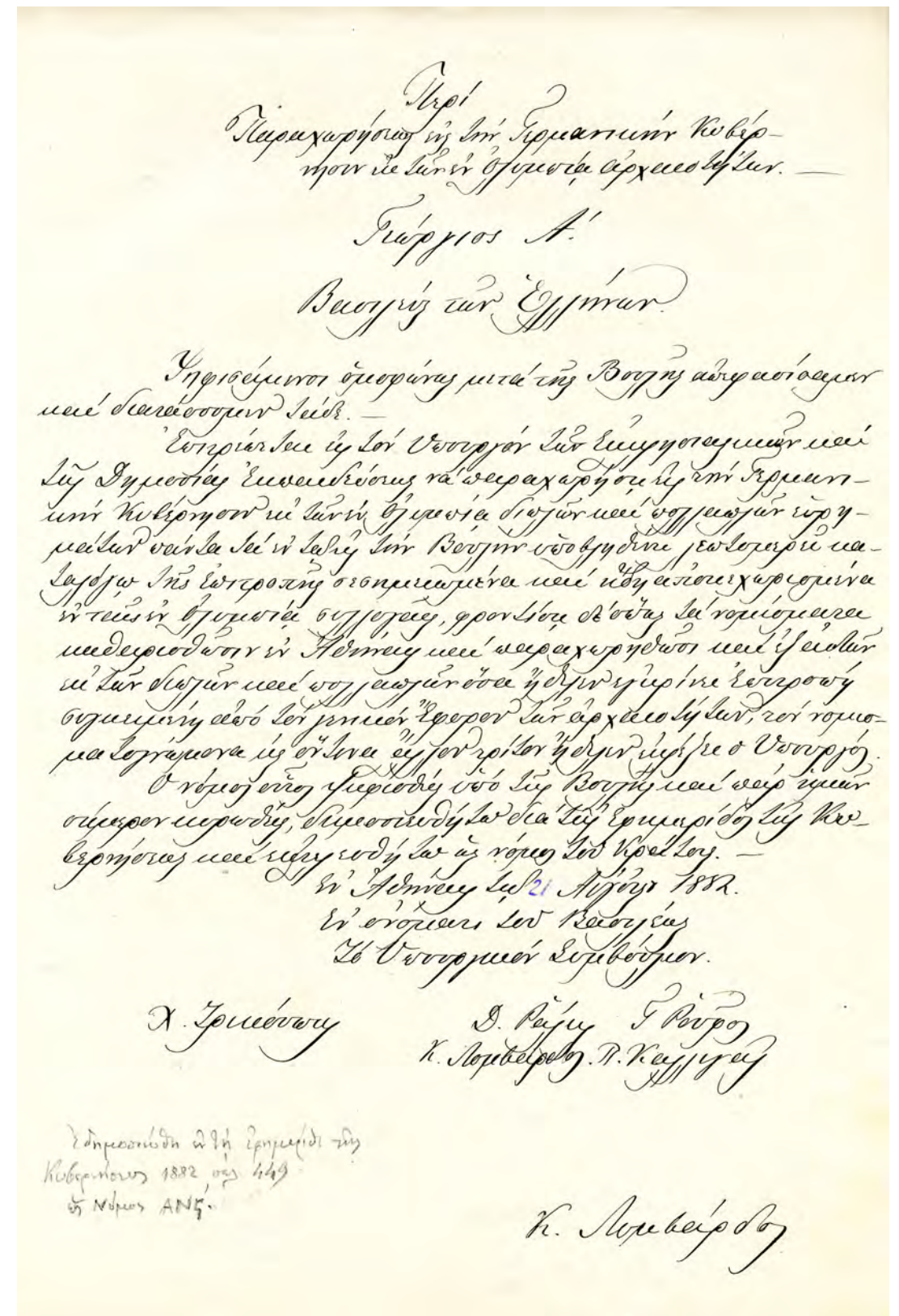
ΕΙΚ. 3 Νόμος περί Παραχωρήσεως εις τήν Γερμανικήν Κυβέρνησιν εκ των εν Ολυμπία Αρχαιοτήτων (21 Αυγούστου 1882).

τελευταίας στο φυσικό και οικιστικό περιβάλλον, που μέχρι τότε είχε διατηρηθεί σχεδόν αναλλοίωτο. Η Αγγλική Κόκκου αποδίδει εύγλωττα το κλίμα ολόκληρης της μεταπολεμικής περιόδου, όταν το 1977 επισημαίνει την ανάγκη τεκμηρίωσης για τη διαφύλαξη της πληροφορίας, αλλά και την προστασία του διαχρονικού μνημειακού αποθέματος της χώρας που κινδύνευε από τον οικοδομικό πυρετό: «Πέρα όμως από τα πλούσια κινητά ευρήματα, στην τωρινή έρευνα έχει πρωταρχική σημασία η μελέτη, η σωστή εκτίμηση και η αποτύπωση των αρχαίων ερείπιών, γιατί τις περισσότερες φορές καταστρέφονται λίγο μετά την αποκάλυψή τους. Οι εκθέσεις των σημερινών αρχαιολόγων, μαζί με τα σχέδια και τις φωτογραφίες, θα αποτελέσουν στο μέλλον μοναδικά στοιχεία για τους μελετητές της τοπογραφίας των αρχαίων πόλεων». Και συνεχίζει τονίζοντας ότι «δεν θα πρέπει όμως το ενδιαφέρον της έρευνας να περιορίζεται μόνο στα αρχαία ερείπια. Η ευθύνη μας είναι το ίδιο μεγάλη και για τα νεώτερα μνημεία που χάνονται οριστικά, για να δώσουν τη θέση τους στις σύγχρονες οικοδομές. Γίνεται δυστυχώς πολύ γρήγορα, και πολλές φορές χωρίς περίσκεψη, η καταστροφή των λειψάνων της νεώτερης Ελλάδας»¹⁰.

Υπό τις αντίθετες αυτές συνθήκες, πραγματοποιούνται σημαντικές απόπειρες καταγραφής και τεκμηρίωσης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, με χαρακτηριστικότερες α) το Αρχείο Μνημείων Αττικής, Μεγαρίδας, Αίγινας και Σαλαμίνας, β) το Αρχείο Παραδοσιακών Οικισμών του Υπουργείου Εσωτερικών και, γ) το «Αρχείον Αρχιτεκτονικών Μνημείων της Ελλάδος». Το πρώτο συγκροτήθηκε το 1971 για πολεοδομικούς σκοπούς από τον Ιωάννη Τραυλό στο τότε Υπουργείο Δημοσίων Έργων και περιλάμβανε, όπως μαρτυρεί και η ονομασία του, τα αρχαία, μεσαιωνικά και νεώτερα μνημεία, της Αθήνας, της Αττικής, της Μεγαρίδας, της Αίγινας και της Σαλαμίνας¹¹. Παράλληλα, μεταξύ των ετών 1973-1975, το Τμήμα Χωροταξίας του Υπουργείου Εσωτερικών προχώρησε στον «Έντοπισμό, καταγραφή και αξιολόγηση των παραδοσιακών οικισμών», ο οποίος στη συνέχεια παρείχε την απαραίτητη τεκμηρίωση για την κήρυξη ορισμένων από αυτούς ως διατηρητέων¹². Το εν λόγω Αρχείο αποτέλεσε τον πυρήνα του σχετικού αρχείου του νυν ΥΠΕΝ (πρώην ΥΠΕΚΑ/ΥΠΕΧΩΔΕ/ΥΧΟΠ) και εξακολουθεί να λειτουργεί μέχρι σήμερα συμπληρωματικά προς αυτό που τηρείται στο ΥΠΠΟΑ.

Ξεχωριστή θέση κατέχει το λεγόμενο Αρχείο Μπούρα, δηλαδή το «Αρχείον Αρχιτεκτονικών Μνημείων της Ελλάδος», την πρωτοβουλία της δημιουργίας και την προσωπική φροντίδα για τη λειτουργία του οποίου είχε επί σχεδόν 40 χρόνια ο Χαράλαμπος Μπούρας, στέλεχος της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και καθηγητής Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, αρχικά στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο (1967) και στη συνέχεια στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο από το 1974 μέχρι και τη συνταξιοδότησή του.

10 Κόκκου 2009, σ. 147.
11 Κόκκου 2009, σσ. 146-148.
12 Κόκκου 2020, σσ. 150-151.
Μπούρας 2010, σ. 44.

ΕΙΚ. 3

ΕΙΚ. 4

Βαθύς γνώστης των μνημείων της επικράτειας και της σύγχρονης βιβλιογραφίας, έμπειρος αναστηλωτής και μεγάλος δάσκαλος, ο Μπούρας εισάγει στην ελληνική εκπαίδευση τα διεθνή διδάγματα και πρότυπα για τις αποκαταστάσεις μνημείων. Έχοντας μελετήσει από κοντά τη λειτουργία του Inventaire Général des Monuments κατά την παραμονή του στη Γαλλία, κάνει πράξη τις αρχές του Χάρτη της Βενετίας (1964) για την εμπέδωση της διαφάνειας στα αναστηλωτικά έργα μέσω της συστηματικής τεκμηρίωσης των επεμβάσεων, αλλά και τον ρόλο των αρχείων εν γένει ως εργαλείο έρευνας και βασικό μέσο προστασίας. Τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης με το τέλος της επιστημονικής απομόνωσης που επέφερε η δικτατορία, ο Χάρτης αρχίζει να γίνεται περισσότερο γνωστός στη χώρα μας, απόρροια ενός ανανεωμένου ενδιαφέροντος για την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, το οποίο άλλωστε αντικατοπτρίζεται στο άρθρο 24 του νέου Συντάγματος.

Το Αρχείο Αρχιτεκτονικών Μνημείων της Ελλάδος περιείχε περίπου 50.000 δελτία για μνημεία και σύνολα όλων των περιόδων, προερχόμενα κυρίως

από τη συστηματική βιβλιογραφική αποδελτίωση, καθώς και σχέδια και φωτογραφίες από τις προσωπικές του έρευνες, όπως και αυτές των συνεργατών του Σπουδαστηρίου και των φοιτητών. Το δελτίο, όπως και αυτό που χρησιμοποιούσε η ΔΑΜΔ, είχε σχεδιασθεί με βάση τις προδιαγραφές του Ευρετηρίου της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς (δελτίο IPCE – Inventaire du Patrimoine Culturel Européen) του Συμβουλίου της Ευρώπης και απέβλεπε στην τεκμηρίωση της υφισταμένης κατάστασης του μνημείου, με τη συγκέντρωση στοιχείων που αφορούν στην ιστορική, αρχαιολογική, κατασκευαστική και αισθητική υπόστασή του, καθώς και στο ιστορικό τυχόν επεμβάσεων. Το 1996, στο πλαίσιο της συνεργασίας του Σπουδαστηρίου Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ με τη ΔΑΜΔ, το Αρχείο ψηφιοποιήθηκε με την προοπτική να ενταχθεί στο σχεδιαζόμενο από το ΥΠΠΟΑ Εθνικό Αρχείο Μνημείων.

Στο από 3 Δεκεμβρίου 1998 έγγραφό του προς τον τομέα Ι του Τμήματος Αρχιτεκτόνων, ο ίδιος περιγράφει την αξία του Αρχείου ως εξής: «Στο Σπουδαστήριο Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής γίνεται από πολλών ετών προσπάθεια συγκροτήσεως ενός μεθοδικού αρχείου των μνημείων της Ελλάδος, της τεκμηριώσεώς τους (φωτοθήκη και σχεδιοθήκη) και της συγκεντρώσεως της βιβλιογραφίας τους. Το προϊόν της εργασίας αυτής που διευκολύνει ουσιαστικά την έρευνα τόσο την θεωρητική

ΕΙΚ. 4 Αφίσα για ψυχαγωγική εκδρομή σε Δήλο-Μύκονο με το ατμόπλοιο Καλυψώ (1909).

ΕΙΚ. 5 Ακρόπολη αρχαίας Τρίκκης (1944).

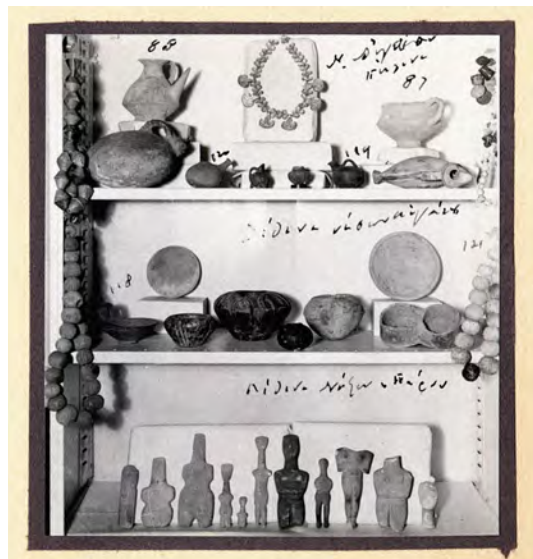

(ιστορία της αρχιτεκτονικής) όσο και την εφαρμοσμένη (προστασία, αποκαταστάσεις και αναστηλώσεις των μνημείων) είναι στη διάθεση των προπτυχιακών και των μεταπτυχιακών σπουδαστών, αλλά και των ερευνητών συναδέλφων χωρίς περιορισμό».

Τελικώς, ο επιταχυντής για τη δημιουργία ενός κεντρικού μητρώου μνημείων στο Υπουργείο Πολιτισμού υπήρξε η στροφή της προσοχής προς τα νεώτερα μνημεία. Αφενός διότι το Υπουργείο διέθετε σημαντικά αστικά ακίνητα στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας, τα οποία ήταν αναγκαίο να απογραφούν, ώστε να προστατευθούν από τις καταπατήσεις και να αξιοποιηθούν για τη στέγαση των Υπηρεσιών του και για ευρύτερους πολιτιστικούς σκοπούς. Αφετέρου διότι η εποχή της Μεταπολίτευσης συμπίπτει με το ανανεωμένο ενδιαφέρον που αποδίδεται τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο στην προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς με τον εορτασμό του Έτους Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς το 1975 και ακολούθως την υπογραφή της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (Γρανάδα 1985). Στο πλαίσιο αυτό οργανώνεται από τη ΔΑΜΔ η προαναφερθείσα καταγραφή των νεώτερων κτηρίων και συνόλων, «ασχέτως αισθητικής αξίας», όπως επισημαίνεται στο υπόμνημα Δειλάκη και Θεοτοκάτου, με περίπου 15.000 δελτία απογραφής και φωτογραφική τεκμηρίωση (βλ. παραπάνω, Γερούση). Σε ό,τι αφορά στις αρχαιότητες, πραγματοποιήθηκαν κάποιες πρόδρομες εργασίες αποδελτίωσης και χαρτογραφικού εντοπισμού με σκοπό την παραγωγή ενημερωμένων αρχαιολογικών χαρτών για το σύνολο της επικράτειας.

ΕΙΚ. 5

ΕΙΚ. 6

Στη συνέχεια, ωστόσο, σύμφωνα και πάλι με τη μαρτυρία της Δεϊλάκη, το απασχολούμενο στην καταγραφή προσωπικό, στην πλειονότητά τους αρχιτέκτονες μηχανικοί, μετατίθεται σε άλλες Υπηρεσίες του Υπουργείου και παρά το όραμα και τις εισηγήσεις της για τη διατήρηση «ενός ενιαίου φορέα για το αρχείο μνημείων της Ελλάδος γιατί ενιαία είναι και η πολιτιστική μας κληρονομιά...χωρίς αυτό να σημαίνει την κατάργηση των επιμέρους αρχείων... με κατάλληλη στελέχωση... από όλες τις ειδικότητες (αρχιτέκτονες, αρχαιολόγοι, μηχανικοί, αρχαιοθηκονόμοι, σχεδιαστές και οι αρμόδιοι για τη μηχανογράφηση)..., καθώς μόνον με αυτόν τον τρόπο θα είναι δυνατό να γνωρίζει και το ΥΠΠΕ και όλα τα υπουργεία τι υπάρχει σε κάθε σημείο της χώρας σε κάθε ζήτηση», μια

πληροφόρηση που σήμερα παρέχει το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο, το φιλόδοξο πρόγραμμα του Αρχείου Μνημείων αναστέλλεται προσωρινά¹³. Σε σημείο που αρκετά χρόνια αργότερα ο Πάντος διαπιστώνει: «Τα έργα υποδομής, όπως καλώς λειτουργούντα αρχεία, δεν αποτελούν πρώτη προτεραιότητα του νεοελληνικού κράτους. Η τέως ΔΑΜΔ μετά από ένα αρχικό πρόγραμμα καταγραφών κτηρίων στην περιοχή της πρωτεύουσας, δεν είχε να επιδείξει για πολλά χρόνια παρά ατελέσφορες προσπάθειες να πείσει διαδοχικές πολιτικές ηγεσίες περί της σημασίας του έργου που είχε να επιτελέσει και της ανάγκης ενισχύσεως του»¹⁴.

Η κατάσταση αλλάζει τη δεκαετία του '90, όταν και η ΔΑΜΔ αναδιοργανώνεται ριζικά, πραγματοποιούνται οι «προκαταρκτικές ενέργειες», όπως τις χαρακτηρίζει ο Πάντος και τίθενται τα θεμέλια για τη δημιουργία ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων¹⁵. Κατ'αρχάς με τη δημοσίευση (1993) για πρώτη φορά της χαρτώας έκδοσης του *Διαρκούς Καταλόγου των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της Ελλάδας*, οι 120 τόμοι της οποίας περιλάμβαναν το σύνολο των δημοσιευμένων στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως διοικητικών πράξεων κήρυξης/χαρακτηρισμού μνημείων από το ΥΠΠΟΑ, καθώς και οριοθέτησης ζωνών προστασίας Α' και Β' στους αρχαιολογικούς χώρους εκτός σχεδίων πόλεως ή ορίων νομίμως υφισταμένων οικισμών. Αργότερα, ο *Διαρκής Κατάλογος* έλαβε ψηφιακή μορφή με περισσότερες από 11.500 καταχωρήσεις, που αφορούν ρυθμίσεις για την προστασία περίπου 19.000 μνημείων και αρχαιολογικών χώρων¹⁶. Αντίστοιχα, συντάχθηκε ο *Διαρκής Κατάλογος των κηρυγμένων κινήτων πολιτιστικών αγαθών της Ελλάδος*, ο οποίος περιλάμβανε τα με-

13 Πρωτονοταρίου- Δεϊλάκη 1987, σ. 63.

14 Πάντος 2014, σ. 79.

15 Πάντος 2014, σ. 80.

16 <http://listedmonuments.culture.gr/info.php>

- ΕΙΚ. 6 Συλλογή Εμπεδοκλέους.
ΕΙΚ. 7 Ανατολική όψη της υστερορωμαϊκής πύλης Βευιέ στην Ακρόπολη (1885-1890).

ΕΙΚ. 7

ταβυζαντινά και νεώτερα, μεταγενέστερα του 1830, χαρακτηρισμένα κινητά μνημεία. Με τον τρόπο αυτό, καθίστανται πλέον προσιτές για πρώτη φορά σε μια ενιαία κωδικοποίηση οι κηρύξεις και προσφέρεται ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο στις αρμόδιες για την προστασία των μνημείων Υπηρεσίες του Υπουργείου.

Η νέα χιλιετία ταυτίζεται με μια μείζονα νομοθετική τομή, τον Ν. 3028 «Για την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς εν γένει» (ΦΕΚ 153/Α/28.6.2002) με το άρθρο 4 του οποίου θεσμοθετείται το Εθνικό Αρχείο Μνημείων: «Τα μνημεία καταγράφονται, τεκμηριώνονται και καταχωρούνται στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων, που τηρείται στο Υπουργείο Πολιτισμού... Στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων καταχωρίζεται, το αργότερο ανά τριετία, το πόρισμα επιθεώρησης για την κατάσταση κάθε ακινήτου μνημείου που διενεργείται από την αρμόδια Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού». Το νομοθέτημα εμπλουτίζει το περιεχόμενο της προστασίας συμπεριλαμβάνοντας την καταγραφή και την τεκμηρίωση των μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων, σύμφωνα με τις σύγχρονες επιστημονικές αντιλήψεις και το διεθνές θεσμικό πλαίσιο. Εξάλλου, εκτός από την προαναφερθείσα Σύμβαση της Γρανάδας και η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (Βαλέτα 1992) προβλέπει την οργάνωση ευρετηρίου της αρχαιολογικής κληρονομιάς και την καταχώριση σε αυτό των προστατευόμενων μνημείων και περιοχών (άρθρο 2).

Με τον νέο Οργανισμό του Υπουργείου, που τέθηκε σε εφαρμογή το

2003 (Π.Δ. 191/2003, ΦΕΚ 146/Α/13.6.2003), η Διεύθυνση μετονομάζεται σε Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων (ΔΕΑΜ) και δημιουργείται Τμήμα Εθνικού Αρχείου Μνημείων με αρμοδιότητα, μεταξύ άλλων, την ηλεκτρονική καταχώρηση και ψηφιοποίηση του αρχείου μνημείων, τον συντονισμό της ηλεκτρονικής καταγραφής, διαχείρισης και ψηφιοποίησης, καθώς και την επιστημονική μελέτη όλων των συναφών ανωτέρω θεμάτων. Παράλληλα συστήνονται Τμήματα Τεκμηρίωσης, Καταγραφής και Δημοσίευσης Αρχαίων στις Εφορείες Αρχαιοτήτων. Στη συνέχεια, με τον Οργανισμό του 2014 (Π.Δ. 104/2014, ΦΕΚ 171/Α/2014) η Διεύθυνση επιφορτίζεται με το έργο της αποτροπής της παράνομης διακίνησης και της εποπτείας των ιδιωτικών αρχαιολογικών συλλογών και αρχαιοπωλείων και μετονομάζεται σε Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων, Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών. Τα κρίσιμα για την προώθηση της υλοποίησης του Εθνικού Αρχείου Μνημείων αυτά Τμήματα καταργήθηκαν στο πλαίσιο των μνημονιακών περικοπών. Δυστυχώς, δεν επανήλθαν ούτε και στον ισχύοντα Οργανισμό (Π.Δ. 4/2018, ΦΕΚ 7/Α/22.1.2018), όταν το αντικείμενο της προστασίας των πολιτιστικών αγαθών από την παράνομη διακίνηση διαχωρίστηκε εκ νέου από τη Διεύθυνση.

Κατά την εξαιρετικά γόνιμη περίοδο κατά την οποία προΐσταται της Υπηρεσίας ο Πάντος Πάντος (1993-2006), με βασικούς συνεργάτες την Αλεξάνδρα Αλεξανδρή και τον Δημήτρη Καλομοιράκη, δημιουργούνται οι υποδομές για την υλοποίηση του Ψηφιακού Εθνικού Αρχείου Μνημείων με αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Το πρώτο πληροφοριακό σύστημα για την καθιέρωση ενός ενιαίου και ολοκληρωμένου συστήματος καταγραφής, τεκμηρίωσης, διαχείρισης και ανάδειξης των κινητών και ακινήτων μνημείων σχεδιάστηκε μεταξύ των ετών 1993-1997 με την ονομασία ΠΟΛΕΜΩΝ και συνεχίστηκε με το έργο «Ψηφιοποίηση και Ψηφιακή Τεκμηρίωση Συλλογών Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού», που ολοκληρώθηκε το 2008. Έδωσε δε τη βασική κατεύθυνση, που διατηρείται μέχρι σήμερα ως προς τον μνημειοκεντρικό χαρακτήρα του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, την απόδοση ενός μοναδικού αριθμού μητρώου, αλλά και την αποκεντρωμένη διάρθρωση και λειτουργία του υπό τον συντονισμό της ΔΔΕΑΜ¹⁷. Μια ακόμη καινοτομία υπήρξε η κατάρτιση διγλωσσων θησαυρών ορολογίας, με περισσότερους από 20.000 όρους, για την υποστήριξη της καταγραφής και τεκμηρίωσης. Πρόκειται για ένα επιστημονικό έργο που ξεκίνησε τη δεκαετία του '90 με τον ΠΟΛΥΔΕΥΚΗ και εξελίχθηκε στη συνέχεια μέσω διαδοχικών έργων και ιδίως με τον «Εμπλουτισμό των Ψηφιακών Συλλογών Κινητών Μνημείων του ΥΠΠΟΑ». Η αξία του υπερβαίνει τα όρια του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, καθώς αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για την ελληνική και διεθνή αρχαιολογική κοινότητα.

17 Πάντος 2014, σσ. 84-86.

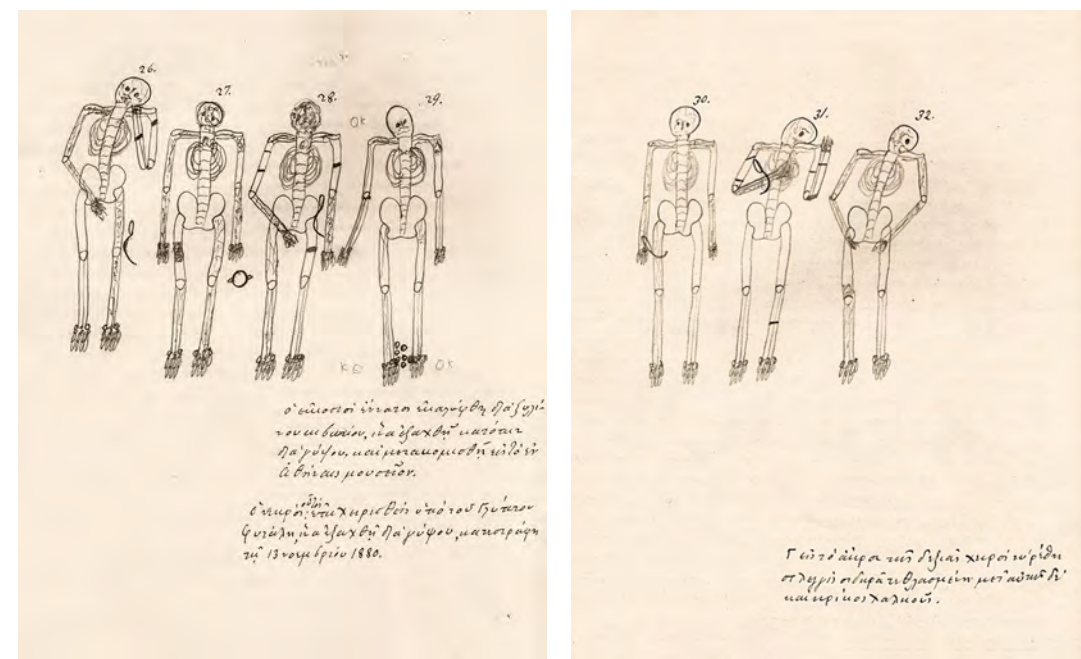

ΕΙΚ. 8 Απόσπασμα από το ημερολόγιο του Παναγιώτη Σταματάκη για την ανασκαφή Χαϊρωνείας (1879-1880).

Το διάστημα 2006-2011, κατά το οποίο τον Πάντο Πάντο διαδέχεται στη Διεύθυνση η Μεταξία Τσιμποπούλου, το Εθνικό Αρχείο Μνημείων εμπλουτίζεται και ωριμάζει. Συνεχίζεται η συμμετοχή της Διεύθυνσης σε διεθνή προγράμματα, η οποία δίδει τη δυνατότητα συνεργασίας και ανταλλαγής τεχνογνωσίας με φορείς που διέθεταν εκτεταμένη εμπειρία σε θέματα ψηφιακής τεκμηρίωσης και διαχείρισης. Παράλληλα, οι Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ εξοικειώνονται με τις διαδικασίες ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης και ψηφιοποίησης και υιοθετούνται διεθνείς προδιαγραφές και πρότυπα ψηφιοποίησης και ηλεκτρονικής τεκμηρίωσης. Την ίδια περίοδο καλλιεργείται περαιτέρω η συνεργασία με ευρωπαϊκά δίκτυα προβολής για την ανάδειξη μικρών ψηφιακών συλλογών από το ελληνικό πολιτιστικό απόθεμα στην Ευρορεαπα.

Το 2012, με προϊσταμένη την Έλενα Κουντούρη (2011-2014), η Διεύθυνση αναλαμβάνει δύο μεγάλα χρηματοδοτούμενα από πόρους του ΕΣΠΑ ψηφιακά έργα με τα οποία το Εθνικό Αρχείο Μνημείων περνά πλέον σε νέα κλίμακα. Μέχρι και το 2021, η ταυτόχρονη υλοποίηση δύο εξαιρετικά απαιτητικών έργων πολιτισμικής πληροφορικής, το κύριο βάρος των οποίων έφεραν διαδοχικά οι Διευθύντριες Βάσω Παπαγεωργίου από το 2014 και Ευγενία Γερούση από το 2018, αποτέλεσε ένα πρωτόγνωρο, γεμάτο προκλήσεις και αντιξοότητες εγχείρημα τόσο από επιστημονική όσο και από διαχειριστική άποψη.

Με το έργο του «Εμπλουτισμού των Ψηφιακών Συλλογών Κινητών Μνη-

ΕΙΚ. 8

ΕΙΚ. 9

μείων του ΥΠΠΟΑ» (nationalarchive.culture.gr) δημιουργήθηκε ένα νέο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα για την καταγραφή, τεκμηρίωση και διαχείριση του πολιτιστικού αποθέματος της επικράτειας, το οποίο εμπλουτίστηκε με περισσότερα από 680.000 νέα τεκμήρια και συνεχίζει να εμπλουτίζεται. Παράλληλα επεκτάθηκε και αναβαθμίστηκε εν γένει το δίκτυο του Εθνικού Αρχείου Μνημείων. Σύμφωνα με έναν αποκεντρωμένο σχεδιασμό, το σύνολο των αρμοδίων για την προστασία των κινητών μνημείων Κεντρικών, Περιφερειακών και Ειδικών Περιφερειακών Υπηρεσιών του ΥΠΠΟΑ έχουν διαβαθμισμένη πρόσβαση στο εν λόγω σύστημα, μέσω του οποίου καθίσταται δυνατή η πλήρης εποπτεία σε πραγματικό χρόνο της κατάστασης διατήρησης και της θέσης των μνημείων, μαζί με την πλήρη επιστημονική τεκμηρίωσή τους. Με τον τρόπο αυτό, παρέχεται στις Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ ένα απολύτως αναγκαίο και σχεδιασμένο με βάση τις ανάγκες τους εργαλείο για την αποτελεσματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από φυσικούς και ανθρωπογενείς παράγοντες και ιδίως έναντι απώλειας, κλοπής και αρχαιοκαπηλίας. Συγχρόνως προσφέρεται για πρώτη

φορά πρόσβαση στο κοινό σε ένα σημαντικό δείγμα του αρχαιολογικού πλούτου της Ελλάδας, που είτε εκτίθεται στα μουσεία της χώρας, είτε φυλάσσεται στις αρχαιολογικές αποθήκες.

Με το έργο του «Αρχαιολογικού Κτηματολογίου», (archaiologikoktimatologio.gov.gr), που σχεδίασε και ξεκίνησε ο Αντώνης Γιουρούσης ως προϊστάμενος της Διεύθυνσης Απαλλοτριώσεων και Ακίνητης Περιουσίας, το Εθνικό Αρχείο Μνημείων εκτείνεται ώστε να συμπεριλάβει τα ακίνητα μνημεία. Προς τούτο δημιουργείται ένα Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα για τη συστηματική καταγραφή, τεκμηρίωση, ψηφιοποίηση και διαχείριση αρχαιολογικών, διοικητικών και γεωχωρικών δεδομένων που αφορούν στην πολιτιστική κληρονομιά της επικράτειας και στην ακίνητη περιουσία του ΥΠΠΟΑ. Σήμερα, το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο περιλαμβάνει περισσότερα από 18.000 μνημεία, 3.800 αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικούς τόπους και 845 ζώνες προστασίας, συμβάλλοντας με τη σειρά του στην εποπτεία και ολοκληρωμένη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, υποστηρίζοντας τον χωρικό σχεδιασμό, παρέχοντας έγκυρη ενημέρωση για τις επενδύσεις σε περιοχές με μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικούς τόπους, βοηθώντας στην ορθολογική διαχείριση και αξιοποίηση της Δημόσιας Περιουσίας και προωθώντας τον ψηφιακό μετασχηματισμό της Δημόσιας Διοίκησης.

Η ολοκλήρωση των δύο ψηφιακών έργων, που αποτελούν συστατικά

ΕΙΚ. 9 Αίγινα. Πύργος Μάρκελου (1961).

στοιχεία του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, αναβαθμίζει καθοριστικά το επίπεδο προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς με τρόπο που αναδεικνύει τον εξαιρετικό πλούτο και τη διαχρονία του πολιτιστικού αποθέματος της Ελλάδας. Παράλληλα, υποστηρίζει την αρχαιολογική έρευνα, καθώς και άλλες επιστημονικές έρευνες που κινούνται σε νέες κατευθύνσεις, όπως αυτή των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην πολιτιστική κληρονομιά. Τροφοδοτεί επίσης, τον Εθνικό Συσσωρευτή Ψηφιακού Πολιτιστικού Περιεχομένου (ΕΚΤ), αλλά και διεθνείς συσσωρευτές, όπως η Europeana, με μεταδεδομένα για το ελληνικό πολιτιστικό απόθεμα. Τέλος, οι διαδραστικές λειτουργίες των διαδικτυακών πυλών προσφέρονται προς αξιοποίηση από την εκπαιδευτική κοινότητα.

Το 2021 είναι ένα έτος σταθμός στη διαδρομή του Εθνικού Αρχείου Μνημείων, το οποίο βεβαίως είναι ένας ζωντανός οργανισμός που θα συνεχίσει να εξελίσσεται, να αναπτύσσεται και να προσαρμόζεται στις εκάστοτε συνθήκες και απαιτήσεις. Στα σαράντα περίπου χρόνια που διήρκεσε αυτή η μεγάλη και όχι πάντοτε ευθύγραμμη πορεία, ένας μεγάλος αριθμός στελεχών και συνεργατών του Υπουργείου Πολιτισμού εργάστηκε συστηματικά για την ευόδωση του οράματος. Μολονότι δεν είναι δυνατόν να τους αναφέρουμε στη συνοπτική αυτή έκδοση ονομαστικά, το αποτέλεσμα είναι καρπός μιας συλλογικής προσπάθειας, που έδωσε στη χώρα μας μια κιβωτό μνήμης και συνάμα ένα δυναμικό εργαλείο για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Chastel, A. 1964. *L'inventaire général des monuments et des richesses artistiques de la France* (hal.archives-ouvertes.fr/hal-02390614/document).
- Κόκκου, Α. 2009. *Η Μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, β' έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν.
- Κόκκου, Α. 2020. *Ιωάννης Τραυλός, Η ζωή και το έργο του*, Αθήνα: Εκδόσεις Καπόν.
- Μπούρας, Χ. 2010. "Η αποκατάσταση των αρχιτεκτονικών μνημείων στην Ελλάδα. Χρονικό πενήντα ετών 1950-2000", στο Μπούρας, Χ. και Τουρνικιώτης, Π., επιμ., *Συντήρηση, αναστήλωση και αποκατάσταση μνημείων στην Ελλάδα 1950-2000*, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, σσ. 29-72.
- Πάντος, Π. 2003. «Προεργασίες για ένα Εθνικό Αρχείο Μνημείων: Το Πρόγραμμα της Διεύθυνσης Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων του Ελληνικού Υπουργείου Πολιτισμού». Κείμενο για τη Διημερίδα για την Ψηφιοποίηση του Πολιτιστικού Περιεχομένου Κέρκυρα, 27-28 Ιουνίου 2003 (academia.edu/37503418/Προεργασίες_για_ένα_Εθνικό_Αρχείο_Μνημείων_Κερκυρα_27_28_Ιουνίου_2003_).
- Πάντος, Π. 2014. "Το έργο της Διεύθυνσης Εθνικού Αρχείου Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού (1993-2006)", *Μέντωρ* 108, 2014, σσ. 72-99.
- Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη, Ε. 1987. "Ευρετήρια μνημείων και απογραφή των μνημείων", στο *Έργο και λειτουργία μιας Υπηρεσίας για την προστασία των μνημείων σήμερα*, Έκτακτο Συνέδριο Ελλήνων Αρχαιολόγων για τον Οργανισμό της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, Αθήνα, 9-13 Μαρτίου 1984, Υπουργείο Πολιτισμού: Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων, σσ. 59-63.

ΕΙΚ. 10 Ανατολική όψη του
τουρκικού προμαχώνα στην
Ακρόπολη (1885-1890).

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΝ

ΣΟΦΙΑ ΦΡΑΓΚΟΥΛΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΘΗΝΑ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΕΙΚ. 1

ΕΙΚ. 2

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων (ΙΑΑΑ) αποτελεί τον κύριο φορέα διάσωσης, φύλαξης, ταξινόμησης και τεκμηρίωσης της διοικητικής αλληλογραφίας, που παράχθηκε από τη σύσταση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας το 1834, μίας από τις πρώτες δημόσιες υπηρεσίες του νεότευκτου ελληνικού κράτους. Επίσης, μεμονωμένα αρχαιακά σύνολα ανενεργών φορέων, αλλά και εκλιπόντων αρχαιολόγων έχουν βρει στέγη τα τελευταία χρόνια στον φιλόξενο χώρο της οδού Ψαρομηλίγκου 22, στο Θησείο.

Στο ΙΑΑΑ η μέριμνα για το αρχαιακό πολιτιστικό απόθεμα πλαισιώνεται από δράσεις εξωστρέφειας, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην αρωγή της έρευνας και στη διαρκή βελτίωση της προσβασιμότητας τόσο φυσικής όσο και ψηφιακής. Την τελευταία δεκαετία μαθητές, φοιτητές, ερευνητές, ακαδημαϊκοί, επαγγελματίες όλων των ειδικοτήτων και πολίτες έχουν συμβουλευτεί τα αρχαιακά τεκμήρια. Πολυάριθμες εκδόσεις, μελέτες, διδακτορικές διατριβές, συνέδρια, συμπόσια, ημερίδες, ομιλίες, συνεργασίες, εκθέσεις, ψηφιακά προγράμματα, εκπαιδευτικές δράσεις και ξεναγήσεις έχουν πραγματοποιηθεί με γνώμονα την προαγωγή της ιστορικής γνώσης.

ΠΕΡΙΧΟΜΕΝΟ

Το ΙΑΑΑ είναι ένα από τα σημαντικότερα δημόσια ιστορικά αρχεία, που μετά από πολλές περιπλανήσεις βρήκε μόνιμη στέγη το 2008 (βλ. παραπάνω, Ε. Γερούση). Το ειδικά διαμορφωμένο κτήριο, εξοπλισμένο με αρχειοστάσια και ένα επαρκώς οργανωμένο εργαστήριο συντήρησης χαρτώου υλικού ανταποκρίνεται πλήρως στις ανάγκες φύλαξης, διατήρησης και συντήρησης αρχαιακών τεκμηρίων.

Το ΙΑΑΑ περιλαμβάνει σήμερα περίπου 10.000 αρχαιακούς φακέλους. Στα αρχαιακά τεκμήρια (διοικητικά έγγραφα, τηλεγραφήματα, φωτογραφίες, σχέδια και χάρτες) αποτυπώνονται οι συστηματικές παρεμβάσεις της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για την προστασία των μνημείων της επικράτειας. Τον κύριο όγκο του Αρχείου συγκροτεί η διοικητική αλληλογραφία, κυρίως της κεντρικής Αρχαιολογικής Υπηρεσίας με τις περιφερειακές αρχαιολογικές εφορείες, με τις ξένες αρχαιολογικές σχολές και ινστιτούτα, με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, καθώς και με πολίτες. Η πλειονότητα των εγγράφων αφορά σε υποθέσεις σχετικές με την αποκάλυψη, φύλαξη και προστασία των αρχαίων και βυζαντινών κινητών μνημείων, την έκθεσή τους σε μουσεία και συλλογές καθώς και τη δημοσίευσή τους, και τέλος τις εργασίες μελέτης και ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων και μνημείων και τις κηρύξεις προστασίας τους.

ΕΙΚ. 1 Διάγραμμα του ανασκαπτικού χώρου της Ολυμπίας από τους Γερμανούς (1875-1881).
ΕΙΚ. 2 Το κτήριο του ΙΑΑΑ επί της οδού Ψαρομηλίγκου 22.

Εξίσου σημαντικά είναι και τα τεκμήρια στα οποία αποτυπώνεται η κρατική μέριμνα για την αντιμετώπιση της αρχαιοκαπηλίας, την εποπτεία των αρχαιοπωλείων και ιδιωτικών συλλογών, την παραγωγή, διάθεση και εξαγωγή αντιγράφων αρχαίων έργων τέχνης και την έκδοση αδειών μελέτης, φωτογράφισης και κινηματογράφησης εντός των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων.

Στο αρχειακό υλικό, που διασώζεται, εμπεριέχονται και στοιχεία σχετικά με τις απαλλοτριώσεις, διοικητικά και οικονομικά ζητήματα, ενώ μείζονος σημασίας για τη διοικητική διαδρομή της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας είναι τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Αρχαιολογικού Συμβουλίου των ετών 1899-1989, και πλείστων άλλων αρχαιολογικών επιτροπών.

Μέσα από την πληθώρα αρχαιικών τεκμηρίων ξεδιπλώνονται και διοικητικές περιπέτειες των ανθρώπων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, αρχαιολόγων και υπαλλήλων άλλων ειδικοτήτων, που κάτω από αντίξοες συνθήκες, χωρίς υλικοτεχνική υποδομή και με μοναδικά όπλα το πάθος και τη γνώση μόχθησαν για τη σωτηρία των αρχαίων.

Το αρχειακό σύνολο αποτελείται από βιβλία πρωτοκόλλων και διεκπεραιώσεως, έγγραφα (χειρόγραφα και δακτυλογραφημένα), ημε-

ΕΙΚ. 3

ΕΙΚ. 4

ΕΙΚ. 5

ΕΙΚ. 6

(ΓΑΚ), στο IAAA ακολουθήθηκε η ταξινόμηση, που δόθηκε από τον εκάστοτε φορέα παραγωγής, δηλαδή την Κεντρική Υπηρεσία Αρχαιοτήτων.

Το σύνολο του αρχειακού υλικού διαιρέθηκε σε 7 υποαρχεία:

1. Υποαρχείο Γενικής Εφορείας Αρχαιοτήτων (1834-1846) και Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως (1846-1926).
2. Υποαρχείο Υπουργείου Θρησκευμάτων και Παιδείας (1926-1960).
3. Υποαρχείο Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως (1960-1971).
4. Υποαρχείο Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών (1971-1985).
5. Υποαρχείο Υπουργείου Πολιτισμού (1985-2009)
6. Υποαρχείο Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού (2009-2010 [2012]).
7. Υποαρχείο περιφερειακών υπηρεσιών αρχαιοτήτων (ΕΦΑ Πόλεως Αθηνών, ΕΦΑ Δελφών και ΕΦΑ Κυκλάδων).

Χρονολογία ορόσημο της διοικητικής ιστορίας της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας αποτελεί το έτος 1966, ημερομηνία ίδρυσης της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως. Τότε, διακόπτεται οριστικά η ταξινόμηση της παραγόμενης διοικητικής αλληλογραφίας ανά θεματικές κατηγορίες και αρχίζει να εφαρμόζεται η χρονοχρονική ταξινόμηση (έτος/περιφέρεια αρχαιοτήτων), η οποία ακολουθείται μέχρι σήμερα. Η παραπάνω ταξινόμητική μέθοδος εξελίχθηκε περαιτέρω στην πάροδο των χρόνων.

Το 1973, καθώς οι υπηρεσιακές ανάγκες αυξήθηκαν, καθιερώνεται για πρώτη φορά το Θεματολόγιο ως βασικό υπηρεσιακό μέτρο διαχείρισης της ολοένα διογκούμενης διοικητικής αλληλογραφίας. Η εν λόγω πρακτική, που εξασφάλιζε ομοιομορφία ως προς την αρχειοθέτηση, διαμόρφωσε τη δομή του σωζόμενου αρχειακού υλικού και είναι σε χρήση μέχρι τις μέρες μας. Η αριθμηση των φακέλων (φ.) των υποθέσεων, που διαχειριζόταν η κεντρική Υπηρεσία έγινε ανά έτος και ανά περιφερειακή υπηρεσία αρχαιοτήτων.

ΕΙΚ. 3 Τελωνιακό δελτίο (1897).

ΕΙΚ. 4 Βιβλίο πρακτικών με τις συνεδριάσεις της Αρχαιολογικής Επιτροπής (1899-1902).

ΕΙΚ. 5 Απόσπασμα από κατάλογο αρχαιοτήτων Σπάρτης (1872).

ΕΙΚ. 6 Φωτογραφικό δελτάριο του Οίκου «Ε. Σ. Διακάκη» με άποψη της Ακρόπολης (1953).

ΕΙΚ. 7

Ως διακριτό αρχειακό σύνολο στο ΙΑΑΑ φυλάσσεται και ένα ογκώδες φωτογραφικό αρχείο αποτελούμενο από χιλιάδες ασπρόμαυρες φωτογραφίες, προερχόμενες από 15.000 περίπου νεώτερα κτήρια. Το εν λόγω φωτογραφικό αρχείο είναι συλλογικός καρπός μίας διεπιστημονικής Ομάδας Εργασίας η οποία συγκροτήθηκε το 1978 με απόφαση του τότε Υπουργού Πολιτισμού και Επιστημών Δημήτρη Νιάνια (βλ. παραπάνω Μ. Ξ. Γαρέζου).

Η Ομάδα Εργασίας με κύριο έργο τη Σύνταξη του Αρχείου των Μνημείων της Ελλάδος, προχώρησε στη φωτογράφιση των νεοκλασικών και λοιπών παλαιών κτιρίων της Αττικής αλλά και άλλων περιοχών (Αίγινα, Βέροια, Έδεσσα, Θεσσαλονίκη, Νάουσα, Ναύπακτος, Ναύπλιο, Σέριφος, Σκύρος κ.ά.). Οι εργασίες πραγματοποιήθηκαν μέσα σε ένα εξαιρετικά σύντομο χρονικό διάστημα, υπό τον συντονισμό της Ευαγγελίας Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη, προϊσταμένης της Διεύθυνσης Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων (ΔΑΜΔ) και του πολιτικού μηχανικού Νικόλαου Θεοτοκάτου. Το υλικό των ασπρόμαυρων φωτογραφιών συνοδεύεται από δελτία απογραφής φωτογραφιών και καταγραφής φιλμ, φύλλα κοντάκτ και αρνητικά φωτογραφιών.

Μια άλλη κατηγορία ιστορικών τεκμηρίων συνίσταται από αρχειακά σύνολα εκλιπόντων αρχαιολόγων, τα οποία περιήλθαν στην κατοχή του ΙΑΑΑ μόλις την τελευταία δεκαετία. Πρόκειται για τα κατάλοιπα του προσωπικού αρχείου του Απόστολου Αρβανιτόπουλου, της Ηούς Ζερβουδάκη και της Ευαγγελίας Πρωτονοταρίου-Δεϊλάκη. Παρακολουθώντας βήμα-βήμα την πορεία τους από τα χρόνια της φοίτησης μέχρι τη συνταξιοδότησή

ΕΙΚ. 7 Κτήριο επί της οδού Σπυριδωνος Τρικούπη 18. Φωτογραφικό Αρχείο (1978).

ΕΙΚ. 8 Άποψη από τα παράκτια τείχη του Πειραιά (1965). Αρχείο Ηούς Ζερβουδάκη.

ΕΙΚ. 8

τους, αντλεί κανείς πολύτιμες πληροφορίες τόσο για το έργο και τη δράση τους, όσο και για τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής τους.

Τέλος, στο ΙΑΑΑ βρίσκεται το ανενεργό αρχείο της καταργηθείσας Ανώνυμης Εταιρείας με την επωνυμία «Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων και Αναπλάσεις» (ΕΑΧΑ ΑΕ), η οποία δραστηριοποιήθηκε τα έτη 1994-2014 και αποτελείται από έγγραφα, μελέτες και σχέδια.

Η πρόσβαση στα ιστορικά τεκμήρια διέπεται από την κείμενη νομοθεσία, έτσι όπως ορίζεται στους Ν. 3448/2006 και Ν. 4624/2019, ενώ το ενεργό υπηρεσιακό αρχείο των τελευταίων δεκαετιών είναι προσβάσιμο μόνο από τα υπηρεσιακά στελέχη.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Η έναρξη της ηλεκτρονικής καταγραφής του ιστορικού αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας τοποθετείται στις αρχές του 2000. Το αρχειακό υλικό, το οποίο άρχισε να συγκεντρώνεται σταδιακά από το 1997 και εξής, υπαγόρευσε την ανάγκη της αρχειοθέτησης και καταγραφής, προκειμένου να καταστεί διαχειρίσιμο και εν τέλει προσβάσιμο¹. Τα πρώτα σημαντικά βήματα έγιναν με τη δημιουργία μίας τοπικής βάσης δεδομένων από την Α. Αλεξανδρή².

Σε αυτά τα πρώτα στάδια καταγραφής, η ΔΑΜΔ συμμετείχε το 1999-2000 στην κοινοπραξία με τίτλο «Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εργαστηρίων Πολιτισμικής Κληρονομιάς (AREA I: Archives of European Archaeology)»³. Η θεματική του εργαστηρίου ήταν «Αρχαιολογία και εθνική ταυτότητα». Αξιοποιώντας υλικό από το ιστορικό αρχείο πραγματοποιήθηκε η συγγραφή και έκδοση μελέτης σχετικής με τον ρόλο της αρχαιολογίας στη διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας⁴.

Στη συνέχεια, το 2008, στο πλαίσιο του έργου «Ψηφιοποίηση και Ψηφιακή Τεκμηρίωση Συλλογών και Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού»⁵, καταγράφηκαν ηλεκτρονικά στη βάση δεδομένων και ψηφιοποιήθηκαν επιλεγμένα τεκμήρια, κυρίως έγγραφα, φωτογραφίες, σχέδια και τοπογραφικοί χάρτες του 19ου αιώνα.

Ακολούθως, το 2014, ολοκληρώθηκε το έργο «Η Διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας μέσα από το αρχείο των Υπηρε-

1 Μερκούρη 1995.

2 Μερκούρη και Βουτσά 2001.

3 Πρόγραμμα «Raphael».

4 Alexandri 2002.

5 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Κοινωνίας της Πληροφορίας. Μέτρο 1.3: «Τεκμηρίωση, Αξιοποίηση και Ανάδειξη του Ελληνικού Πολιτισμού», στο πλαίσιο του Γ' Κοινοτικού Πλαίσιοι Στήριξης.

ΕΙΚ. 9 Άποψη της έκθεσης
Ιστορίες επί χάρτου (2014).

σιών των Αρχαιοτήτων: ψηφιοποίηση και αξιοποίηση ιστορικών τεκμηρίων»⁶. Συνολικά 14.634 ιστορικά τεκμήρια του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα ψηφιοποιήθηκαν και τεκμηριώθηκαν ψηφιακά, τόσο στο χώρο του ΙΑΑΑ όσο και στις Περιφερειακές Υπηρεσίες Δελφών, Κυκλάδων και Ρόδου.

Στο πλαίσιο του ίδιου έργου συντελέστηκε η μετάπτωση των εγγραφών της ηλεκτρονικής βάσης δεδομένων σε νέο πληροφοριακό σύστημα, ενώ ταυτόχρονα δημιουργήθηκε διαδικτυακή πύλη (portal), η οποία θα είναι σύντομα προσπελάσιμη από κάθε ενδιαφερόμενο. Το νέο πληροφοριακό σύστημα του ΙΑΑΑ παρουσιάστηκε στο κοινό σε ημερίδα με τίτλο «ΑΠΟ ΤΗ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΗ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ (ΚΑΤΑ) ΓΡΑΦΗ. Η παρουσίαση του πληροφοριακού συστήματος τεκμηρίωσης, διαχείρισης και προβολής αρχαιολογικού υλικού των Υπηρεσιών Αρχαιοτήτων», με αφορμή τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Αρχείων στις 9 Ιουνίου 2015.

Τέλος, το 2017 ολοκληρώθηκε η υλοποίηση του υποέργου με τίτλο «Απλοποίηση διαδικασίας: "Χορήγηση αντιγράφων των Πρακτικών και Γνωμοδοτήσεων του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (Κ.Α.Σ), του Συμβουλίου Μουσείων (Σ.Μ) και του Κεντρικού Συμβουλίου Νεότερων Μνημείων (Κ.Σ.Ν.Μ) - Διάθεση στους πολίτες μέσω διαδικτύου"»⁷. Η ομάδα λειτουργικής υποστήριξης που απαρτίστηκε από εργαζόμενους του ΙΑΑΑ επέβλεψε την ψηφιοποίηση επιλεγμένων βιβλιοδετημένων τόμων με πρακτικά των συνεδριάσεων του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (ΚΑΣ), που φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο. Η χορήγηση αντιγράφων Πρακτικών και Γνωμοδοτήσεων των Συμβουλίων του Υπουργείου Πολιτισμού, μέσω διαδικτύου, έχει τεθεί σε παραγωγική λειτουργία και είναι προσβάσιμη στον ιστότοπο <http://ksymvoulia.culture.gr>.

Στο νέο πληροφοριακό σύστημα του ΙΑΑΑ, το οποίο ακολουθεί τις σύγχρονες τεχνολογίες διαδικτύου η ψηφιοποίηση και ψηφιακή τεκμηρίωση διαρκώς εμπλουτίζονται. Μέχρι στιγμής εξυπηρετούνται 11.295 έγγραφα, 810 φωτογραφίες, 363 χάρτες/σχέδια, 344 αποκόμματα Τύπου και 2.116 λοιπά ιστορικά τεκμήρια.

Στον εμπλουτισμό της ψηφιακής βάσης δεδομένων έχουν κατά καιρούς συνεισφέρει φοιτητές/τριες αρχαιολογίας, ιστορίας και αρχαιονομίας, που επιλέγουν να κάνουν την πρακτική τους άσκηση στο ΙΑΑΑ, στο πλαίσιο του προγράμματος «Άτλας»⁸, ενώ ιδιαίτερα σημαντική είναι και η συμμετοχή φοιτητών/τριών στην εκμάθηση τεχνικών συντήρησης του χαρτώου υλικού.

⁶ Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ψηφιακή Σύγκλιση», «Μακεδονία - Θράκη», «Κρήτη & Νήσοι Αιγαίου», «Θεσσαλία - Στερεά Ελλάδα - Ήπειρος», «Αττική» (κωδικός MIS 457164).

⁷ Έργο συγχρηματοδοτούμενο με τίτλο «Απλοποίηση Διαδικασίας χορήγησης αντιγράφων Πρακτικών και Γνωμοδοτήσεων Συμβουλίων του Υπουργείου Πολιτισμού - Διάθεση περιεχομένου μέσω Διαδικτύου» (ΚΩΔ.ΟΠΣ 5000449, ΕΠ Μεταρρύθμιση Δημοσίου Τομέα ΕΣΠΑ 2014-2020).

⁸ Κόμβος Πρακτικής Άσκησης Φοιτητών, Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.

ΕΙΚ. 9

ΕΚΘΕΣΕΙΣ-ΣΥΝΕΔΡΙΑ-ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Η διοργάνωση εκθέσεων και συνεδρίων -αυτοτελώς ή και σε συνεργασία με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς- αποτελούν ορισμένες από τις δράσεις εξωστρέφειας που αναπτύσσει το ΙΑΑΑ. Ειδικότερα:

Το 2008 εγκαινιάστηκε στον εκθεσιακό χώρο της Ψαρομηλίγκου 22 η έκθεση με τίτλο «... ανέφερα εγγράφως...: Οθησαυροί του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας», στην οποία παρουσιάστηκαν 90 ιστορικά τεκμήρια. Η έκθεση πλαισιώθηκε

από έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό καθώς και εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Ο κατάλογος της έκθεσης περιλάμβανε μελέτες για πλήθος θεμάτων, σημαντικών για την ιστορία της αρχαιολογίας. Η ίδρυση της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, η αρχαιολογική νομοθεσία, οι ανασκαφές των ξένων αρχαιολογικών σχολών, η ενάλια αρχαιολογία, οι συλλογές και τα μουσεία κατά τον 19^ο αιώνα, το πρώτο διεθνές αρχαιολογικό συνέδριο, οι βυζαντινές αρχαιότητες, η αρχαιολογική Υπηρεσία τη δεκαετία 1912-1922, η προστασία των αρχαιοτήτων στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αποτελούν τις θεματικές, που εξερευνήθηκαν, στη διάρκεια της πρώτης γνωριμίας του κοινού με τον πλούτο του αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας⁹. Το 2010 η έκθεση μεταφέρθηκε για λίγους μήνες στο Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης.

Το ίδιο έτος πραγματοποιήθηκε διεθνές συνέδριο με τίτλο «Η ψηφιακή κληρονομιά στο νέο περιβάλλον γνώσης: κοινói χώροι και ανοικτές οδοί πρόσβασης στην πολιτισμική πληροφορία» καθώς και διημερίδα με τίτλο «Ψηφιοποιώντας Μνημεία, Συλλογές & Αρχεία προς ένα ενεργό & προσβάσιμο πολιτιστικό περιεχόμενο». Τα πρακτικά, τα οποία εκδόθηκαν, αναλύουν ζητήματα τεκμηρίωσης, ψηφιοποίησης και προσβασιμότητας των αρχαίων μνημείων και των αρχαιολογικών συνόλων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας¹⁰.

Το 2014 εγκαινιάστηκε στο κτήριο της Ψαρομηλίγκου 22, η έκθεση, με τίτλο «Ιστορίες επί χάρτου. Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα». Η εκθεσιακή αφήγηση, που αξιοποίησε ανέκδοτο αρχαιολογικό υλικό, εστίασε τόσο στα πρόσωπα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και στο έργο τους (αρχαιολόγους, αρχιτέκτονες, φύλακες, εκπαιδευτικούς/επιμελητές), όσο και σε όψεις της αρχαιολογικής πραγματικότητας (μουσεία και συλλογές, γραπτοί διαγωνισμοί, αρχαιοκαπηλική δραστηριότητα, νομοθεσία, σχέση αρχαιολογικής έρευνας και δημόσιων έργων, εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, ξένες αρχαιολογικές σχολές, διαχείριση των μεσαιωνικών

⁹ Τσιποπούλου 2008α.
¹⁰ Τσιποπούλου 2008β και 2008γ.

και βυζαντινών μνημείων). Η έκθεση πλαισιώθηκε από έντυπο¹¹ και οπτικοακουστικό υλικό, εκπαιδευτικό πρόγραμμα και τριήμερο επιστημονικό συνέδριο με τίτλο «Περί των αρχαιοτήτων ιδίως. Η αρχαιολογία στην Ελλάδα του 19ου αιώνα μέσα από τις πηγές του Αρχείου των Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων». Επίκειται η έκδοση των πρακτικών του Συνεδρίου¹².

Το 2015 το ΙΑΑΑ σε συνεργασία με την Ελληνική Επιγραφική Εταιρεία και την Ένωση Αρχαιολόγων Ελλάδας «Ηώς» διοργάνωσε συμπόσιο αφιερωμένο στον Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων Παναγιώτη Ευστρατιάδη, με αφορμή τα διακόσια χρόνια από τη γέννησή του (1815). Επίκειται η έκδοση των πρακτικών του Συμποσίου¹³.

Το ίδιο έτος το ΙΑΑΑ συμμετείχε με την ΕΦΑ Ιωαννίνων στη διοργάνωση της έκθεσης με τίτλο «Ηπειρος: 1881-1945. Αρχαία και Αρχαιότητες», με αφορμή την επέτειο της απελευθέρωσης των Ιωαννίνων. Στην έκθεση παρουσιάστηκε υλικό σχετικό με τα μνημεία της Ηπείρου και τους αρχαιολόγους, που ανέλαβαν και έφεραν σε πέρας το επίμοχθο έργο της προστασίας τους κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Στην ημερίδα, που πλαισίωσε την έκθεση, εκφωνήθηκαν ομιλίες, οι οποίες αξιοποίησαν ανέκδοτο αρχαιολογικό υλικό από το αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Τα πρακτικά της ημερίδας εκδόθηκαν το 2017 από την Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών¹⁴.

Το 2016 το ΙΑΑΑ συμμετείχε σε επιστημονική συνάντηση, η οποία συνδιοργανώθηκε από το Γερμανικό Ινστιτούτο και το Μουσείο Μπενάκη, με θέμα την ιστορία του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου. Η συνάντηση αυτή αποτέλεσε το έναυσμα για την εξέταση, με μία πιο διεισδυτική ματιά, των ελληνογερμανικών σχέσεων. Τα πρακτικά της επιστημονικής συνάντησης εκδόθηκαν το 2019¹⁵.

Το 2018 το ΙΑΑΑ διοργάνωσε ημερίδα αφιερωμένη σε αρχαιικά τεκμήρια εμβληματικών μορφών της ελληνικής αρχαιολογίας (Α.Σ. Αρβανιτόπουλος, Ε. Δεϊλάκη-Πρωτονοταρίου, Η. Ζερβουδάκη). Αφορμή για την ημερίδα αποτέλεσε η παραχώρηση των προσωπικών και υπηρεσιακών αρχείων των ανωτέρω τιμωμένων αρχαιολόγων.

Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη συνεργασία του ΙΑΑΑ με δημόσιους και ιδιωτικούς πολιτιστικούς φορείς. Ενδεικτικά αναφέρεται η προσωρινή παραχώρηση πρωτότυπου ή ψηφιοποιημένου αρχαιολογικού υλικού, προκειμένου να πλαισιωθούν:

— η έκθεση με τίτλο «Πολιτεύεσθαι τους Κείους κατά πόλεις. Η διάσπαση ως μέσον πολιτικού ελέγχου» (Επιγραφικό Μουσείο, 2007),

ΕΙΚ. 10

ΕΙΚ. 10 Η Πλατυτέρα των Ουρανών. Προσχέδιο του Φώτρου Κόντογλου για τον Ι.Ν. Αγίου Ανδρέα Κάτω Πατησίων (1945).

— η περιοδική έκθεση με τίτλο «Το Ναυάγιο των Αντικυθήρων. Το Πλοίο, ο Θεσσαυροί, ο Μηχανισμός» (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 2012-2013),

— η αναδρομική έκθεση με τίτλο «Φωτίου Κόντογλου Κυδωνιέως φαντασία και χείρ» (Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, 2015-2016),

— το οπτικοακουστικό έκθεμα με τίτλο «Είμαι ο Λέων των Κυθήρων» (ΕΦΑ Πειραιώς και Νήσων, 2016),

— η περιοδική έκθεση ιστορικής φωτογραφίας με τίτλο «Στη σκιά του μεγάλου πολέμου: αποτυπώνοντας μνήμες μουσειών πριν και μετά την Κατοχή» (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, 26/10-6/12/2017).

— η περιοδική έκθεση της ΕΦΑ Κυκλάδων στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο στο πλαίσιο επιστημονικού συνεδρίου (22-26 Νοεμβρίου 2017) με τίτλο «Το αρχαιολογικό έργο στις Κυκλάδες».

— η έκθεση με τίτλο «Φιλό-ξενη Αρχαιολογία. Στιγμές από το έργο των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών στην Ελλάδα» (Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών

Αρχαιοτήτων-Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων, 2018),

— η περιοδική έκθεση με τίτλο «Στα σαράγια της Βασιλοπούλας» της ΕΦΑ Λακωνίας που φιλοξενείται στον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά (2020).

— η επετειακή έκθεση με τίτλο «1821 Πριν και Μετά» (Μουσείο Μπενάκη, 2021).

Στις δράσεις εξωστρέφειας συγκαταλέγονται και οι ξεναγήσεις που πραγματοποιούνται στον εκθεσιακό χώρο του Ιστορικού Αρχείου στο πλαίσιο επετειακών εκδηλώσεων, με σημαντικότερη την Παγκόσμια Ημέρα των Αρχείων στις 9 Ιουνίου. Οι επισκέπτες, με τη συνδρομή οπτικοακουστικών μέσων, έχουν την ευκαιρία να περιηγηθούν στη μόνη έκθεση και να σταθούν στα γεγονότα που σημάδεψαν τη λεγόμενη «ηρωική» περίοδο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και το έργο των πρωτοπόρων της ελληνικής αρχαιολογίας τον 19^ο αιώνα.

Αναφορά πρέπει να γίνει και στο Σωματείο με την επωνυμία «Οι Φίλοι του Ιστορικού Αρχείου», το οποίο από το 2008 διοργανώνει σε ετήσια

11 Κουντούρη και Μασουρίδη 2013.

12 Κουντούρη κ.ά. (υπό έκδοση).

13 Ματθαίου και Χατζηδημητρίου (υπό έκδοση).

14 Σουέρεφ 2017.

15 Sporn and Kankleit 2019.

βάση κύκλο ομιλιών με θέματα γύρω από την ιστορία της αρχαιολογίας που εν πολλοίς στηρίζονται σε αρχαιακό υλικό του ΙΑΑΑ.

Τέλος, στο κτήριο του ΙΑΑΑ λειτουργούν περιοδικά και εκπαιδευτικά προγράμματα, κατόπιν συνεννόησης με τα σχολεία, με στόχο τη γνωριμία και εξοικείωση των μαθητών με την έννοια του Αρχείου και ειδικότερα του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Η περιήγηση ολοκληρώνεται με την ξενάγηση των μαθητών στο εργαστήριο συντήρησης χαρτώου υλικού, όπου και ενημερώνονται από εξειδικευμένους συντηρητές για τις πρακτικές συντήρησης και αποκατάστασης του αρχαιακού υλικού.

Τα τελευταία 20 χρόνια πλήθος εργαζομένων από διαφορετικά επιστημονικά πεδία συνέδραμαν τις προσπάθειες, ώστε να καταστεί το Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας προσβάσιμο και αξιοποιήσιμο. Ευχαριστούμε όλους και όλες για τη συνεισφορά τους στην επίτευξη του κοινού μας στόχου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alexandri, A. 2002. "Names and emblems: Greek archaeology, regional identities and national narratives at the turn of the 20th century", *Antiquity* 76, no. 291, σσ. 191-199.
- Κουντούρη, Ε. και Μασουρίδη, Σ. (επιμ.) 2013. *Ιστορίες επί χαρτου. Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού-Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων.
- Κουντούρη, Ε. κ.ά. (επιμ.). *Πρακτικά Συνεδρίου «Περί των Αρχαιοτήτων ιδίως»*. Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα μέσα από τις πηγές του Αρχείου των Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων (υπό έκδοση).
- Ματθαίου, Α.Π. και Χατζηδημητρίου, Α. (επιμ.). *Πρακτικά Συμποσίου εις μνήμην Παναγιώτου Ευστρατιάδου (1815-1888)*, Αθήνα: ΔΔΕΑΜ/ΥΠΠΟΑ και Ελληνική Επιγραφική Εταιρεία (υπό έκδοση).
- Μερκούρη, Χ. 1995. Η Διεύθυνση Αρχείου Μνημείων και Δημοσιευμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού, *Αρχαιακά Νέα* 11, σσ. 58-62.
- Μερκούρη, Χ. και Βουτσά, Κ. 2001. "Το Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας του ΥΠ.ΠΟ.: Συγκέντρωση, Φύλαξη και Ηλεκτρονική Καταγραφή από τη ΔΑΜΔ", *Ημερίδα της Ελληνικής Αρχαιακής Εταιρείας* με τίτλο Δικαίωμα στην πληροφόρηση: νέα όρια και αντιφάσεις, XXXV Citra, Ρέυκγιαβικ, Οκτώβριος 2001, σσ. 32-33.
- Σουέρεφ, Κ. Ι. (επιμ.) 2017. *Ήπειρος 1881-1945. Αρχαία και Αρχαιότητες*. Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας (18 Φεβρουαρίου 2015), Ιωάννινα: Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών.
- Sporn, K. and Kankeleit, A. (eds.) 2019. *Die Abteilung Athen des Deutschen Archäologischen Instituts und die Aktivitäten deutscher Archäologen in Griechenland 1874-1933: Tagung DAI Cluster 5 in Athen*, Deutsches Archäologisches Institut und Benaki Museum, 12. bis 13. Dezember 2016, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Τσιποπούλου, Μ. (επιμ.) 2008α. «...ΑΝΕΦΕΡΑ ΕΓΓΡΑΦΩΣ» *Θησαυροί του Ιστορικού Αρχείου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας*, Αθήνα: Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων.
- Τσιποπούλου, Μ. (ed.) 2008β. "Digital Heritage in the New Knowledge Environment: Shared spaces & open paths to cultural content", *Πρακτικά Συνεδρίου*, 31 Οκτωβρίου – 2 Νοεμβρίου 2008, Αμφιθέατρο Μεγάρου Διοικητού Θεοδώρου Β. Καρατζά, Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού. Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων (έκδοση στην αγγλική γλώσσα).
- 2008γ, *Ψηφιοποιώντας Μνημεία, Συλλογές & Αρχαία. Προς ένα ενεργό και προσβάσιμο πολιτιστικό περιεχόμενο*, Πρακτικά ημερίδας, 21-22 Νοεμβρίου 2008, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών. Αθήνα: Υπουργείο Πολιτισμού. Διεύθυνση Εθνικού Αρχείου Μνημείων (ψηφιακή έκδοση).
- Τσιποπούλου, Μ. (επιμ.) 2011. *Τεκμηρίωση, Διαχείριση και Προβολή της Ψηφιακής Πολιτιστικής Κληρονομιάς*. Πρακτικά Σεμιναρίου Τεκμηρίωσης 19-20 Φεβρουαρίου 2010, Αθήνα (ψηφιακή έκδοση).

ΕΙΚ. 11 Τοπογραφικό διάγραμμα της αρχαίας Ολυμπίας κατά τη διάρκεια της ανασκαφής (1875-1876).

ΕΘΝΙΚΟ
ΑΡΧΕΙΟ
ΜΝΗΜΕΙΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

